



**Referanser:**

KM 7/08 Trosopplæringsreformen. Styringsgruppas rapport «Når tro deles»,  
KM 4/09 Plan for trosopplæring,  
KM 07/15 Undervisningstjenesten i Den norske kirke,  
KR 68/16 Samvirke mellom Den norske kirke og barne- og ungdomsorganisasjonene  
KR 14.7/17 Utlysning av regionale og nasjonale utviklingsmidler i 2017

**Arkivsak:** 17/05072-1

## Trosopplæring i Den norske kirke - status 2017

### Sammendrag

Kirkens grunnleggende oppdrag er å gjøre til disipler ved å døpe og lære å holde alt Jesus har befalt. Slik innledes «GUD GIR – VI DELER», plan for trosopplæring i Den norske kirke. Videre slår planen fast at «dåp og opplæring hører uløselig sammen. I en barnedøpende folkekirke er dåpsopplæring nødvendig for at barn og unge skal bli kjent med troen som de døpes til».

2017 markerer en milepæl i arbeidet med trosopplæringsreformen. Alle landets menigheter har utarbeidet sin lokale trosopplæringsplan og er i gang med å gjennomføre et omfattende trosopplæringstilbud for bredden av barn og unge i Den norske kirke. Under vurdering av framtidsutsikter skrev Kirkerådet i årsrapporten for 2016: *«Fra 2017 går trosopplæringsreformen over i driftsfasen når siste pulje med menigheter slutfører sine lokale trosopplæringsplaner. [...] Utfordringen fremover er å sikre fortsatt fornyelse og kvalitet i trosopplæringstiltakene, større oppslutning og et godt samvirke mellom de tidsavgrensede tiltakene og det barne- og ungdomsarbeidet som er kontinuerlige tilbud i regi av menigheten og barne- og ungdomsorganisasjonene.»*

Det legges ned en betydelig innsats på alle nivå i Den norske kirke, organisasjonene og fagmiljøene i gjennomføring og utvikling av trosopplæringsarbeidet. Trosopplæringen preger menighetens fellesskap, både gjennom økt deltakelse i «hverdagskirken» og ved at barn og ungdom involveres som deltakere i gudstjenestelivet. Fortsatt er det et hovedmål å arbeide for at flere av kirkens barn og unge deltar på mer trosopplæring, både gjennom kontinuerlige tilbud og de tidsavgrensede tiltakene. Trosopplæringsreformen bidrar til at kirken forholder seg jevnlig til alle sine dømte barn og unge.

I perioden 2003 til 2017 har trosopplæring vært et hovedsatsningsområde for hele Den norske kirke. Å gjennomføre et innholdsmessig godt og omfattende trosopplæringstilbud for bredden av kirkens barn og unge, er en oppgave som krever god ledelse, store ressurser og fortsatt høy prioritering også når reformen i driftsfasen skal gjennomføres som en integrert del av menighetenes virksomhet.

Fortsatt fornyelse og kvalitet i trosopplæringen krever kvalifiserte medarbeidere, tverrfaglig samarbeid, frivillig innsats og broer mellom tidsavgrensede og kontinuerlige tilbud for barn og unge i menighetene.

# Forslag til vedtak

Kirkerådet tar saken til orientering med de merknader som fremkom i møtet.

## Saksorientering

### **Trosopplæring i Den norske kirke – status 2017**

2017 markerer en milepæl i arbeidet med trosopplæringsreformen. Alle landets menigheter har utarbeidet sin lokale trosopplæringsplan og er i full gang med å gjennomføre et omfattende trosopplæringstilbud for bredden av barn og unge i Den norske kirke.

I perioden 2003 til 2017 har trosopplæring vært et hovedsatsningsområde i Den norske kirke. De fem første årene av reformen, 2004-2008, var en forsøks- og utviklingsfase. Sokene søkte prosjektmidler og gjennomførte lokale utviklingsprosjekt. Plan for trosopplæring «Gud gir – vi deler» ble utviklet på grunnlag av erfaringene fra forsøks- og utviklingsfasen og ble vedtatt av Kirkemøtet i 2009. Planens mål er å bidra til «*en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne*»<sup>1</sup>. Plan for samisk trosopplæring ble vedtatt i 2010 og er et supplement til Gud gir – vi deler. I årene 2009-2014 ble reformen trappet opp prostivis etter som bevilgningene i Statsbudsjettet økte. De første tre årene etter at menighetene kom med i reformen har de etablert en tjenlig organisering av arbeidet, ansatt medarbeidere og utviklet sin lokale trosopplæringsplan. Eksisterende arbeid har vært gjennomgått og utvidet og nye tiltak er etablert. Planarbeidet har vært støttet gjennom faglige samlinger regionalt og nasjonalt, en digital ressursbank og obligatorisk mentortjeneste i forsøks- og gjennomføringsfasen. Fra 2017 skal alle landets menigheter ha vedtatt sin lokale plan for trosopplæring, og trosopplæringen gjennomføres som en integrert del av menighetens virksomhet. Ressursbanken.no, det digitale planverktøyet og faglige nettverk skal bidra til å støtte arbeidet, motivere medarbeidere og stimulere til utvikling.

Under vurdering av framtidssutsikter skrev Kirkerådet i årsrapporten for 2016:

Fra 2017 går trosopplæringsreformen over i driftsfasen når siste pulje med menigheter slutfører sine lokale trosopplæringsplaner. [...] Utfordringer fremover er å sikre fortsatt fornyelse og kvalitet i trosopplæringstiltakene, større oppslutning og et godt samvirke mellom de tidsavgrensede tiltakene og det barne- og ungdomsarbeidet som er kontinuerlige tilbud i regi av menigheten og barne- og ungdomsorganisasjonene.

Det legges ned en betydelig innsats på alle nivå i Den norske kirke, organisasjonene og fagmiljøene i gjennomføring og utvikling av trosopplæringsarbeidet. Trosopplæringen preger menighetens fellesskap, både gjennom økt deltakelse i «hverdagskirken» og ved at barn og ungdom involveres som deltakere i gudstjenestelivet.

I kortform kan en si at arbeidet med trosopplæring handler om at det skal bli mer trosopplæring for flere barn og unge. Gjennom trosopplæringen har kirken en bred kontaktflate med kirkens medlemmer. Menighetene henvender seg til alle døpte og tilhørende barn og deres familier med invitasjoner til trosopplæringstiltak, informasjon om kirkens tilbud til barn og ungdom og inspirasjon til trosopplæring i hjemmet. Slik legges det til rette for betydningsfulle møter, og menigheten bygger relasjoner med den enkelte deltaker og deres familie. Fortsatt er det et hovedmål å arbeide for at flere av kirkens barn og unge deltar på mer trosopplæring, både gjennom kontinuerlige tilbud og de tidsavgrensede tiltakene.

#### **1. Reformens bakgrunn – situasjonen i 2003 og i 2017**

27.mai 2003 gjorde Stortinget vedtak i saken «Trusopplæring i ei ny tid – Om reform av dåpsopplæringa i Den norske kyrkja» (St.meld. nr 7 (2002-2003)). Stortinget la vekt på at

---

<sup>1</sup> Plan for trosopplæring «Gud gir – vi deler». Formål, s.4

trosopplæringen i Den norske kirke og i øvrige tros- og livssynsamfunn skal stimulere utvikling av egen identitet og forståelse av egen kultur og tradisjoner i et samfunn der innslaget av ulike tros- og livssynsamfunn blir stadig rikere. «Når barn og ungdom er trygge i sin religiøse identitet, gir det grobunn for respekt og toleranse i møte med dem som har en annen tro eller et annet livssyn», heter det i stortingsvedtaket. Det regjeringsoppnevnte utvalget som utredet saken<sup>2</sup>, presenterte reformen med slagordet «*Bare den kirke som overleverer, vil overleve.*»

Fra kirkens side var særlig to forhold viktige begrunnelser for at kirkens dåpsopplæring måtte styrkes: I arbeidet med grunnskoleloven i 1969 slo kirke- og undervisningskomiteen fast at dåpsundervisning i kirkelig forstand hadde kirken selv ansvar for. Skolens kristendomsundervisning ble begrunnet i skolens oppdrag i forhold til hjemmet (foreldreretten). Den evangelisk-lutherske forankringen ble begrunnet i den konfesjonelle sammensetningen av det norske folket. Med læreplanen som kom i 1997 (L-97), ble kristendomsfaget og det alternative livssynsfaget erstattet med et felles fag «Kristendom med religions- og livssynsorientering» (KRL-faget). I årene etter dette, har faget gjennomgått flere endringer, og K'en i fagets navn samt andelen kristendoms-kunnskap i faget er stadig oppe til debatt.

I forbindelse med Stortingets behandling av reformen i 2003, ble anledningen til å arrangere trosopplæring i rammen av skolefritidsordningen diskutert. Det ble presisert at formuleringen i Stortingsvedtaket «trosopplæring skal ikke gjennomføres i åpningstiden for skolefritidsordningen» er å forstå slik at trosopplæring ikke skal gjennomføres i skolefritidsordningens lokaler i SFO's åpningstid. Denne avklaringen gir grunnlag for å legge trosopplæringstiltak rett etter skoletid, som er SFO-tid for de yngste skolebarna. For mange barn og familier er tiden rett etter skoletid «ledig tid». Flere menigheter har derfor etter skoletid-tilbud som del av sin lokale trosopplæringsplan.

Trosopplæringsreformen har bidratt til en bevisstgjøring på hva som er godt skole- kirke samarbeid og hva som er kirkens trosopplæring. Begge deler er svært viktig for kirken og for barn- og unge. Et offensivt skole- kirkesamarbeid bidrar til at skolen blir en bedre skole i forhold til skolens formål og læreplaner. Men dette er ikke en del av kirkens trosopplæring for alle døpte.

Kirke/stat-utvalgets situasjonsbeskrivelse når det gjaldt den dramatiske nedgangen i medlemstall i de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene i perioden 1980 (ca. 300 000 medlemmer) til 2000 (ca. 70 000 medlemmer) dannet også et viktig bakteppe for reformen. (Gjengitt i delrapporten «Dåpsopplæring i Den norske kirke»<sup>3</sup>.) Svært mange barn og unge har et bredt tilbud av aktiviteter innen kultur, idrett og andre tilbud for fritiden. Konkurransen for det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet i kirkene er stor. Delrapporten fra 2000 antyder at ca 11% av barn og unge har en erfaring med et medlemsbasert kirkelig barne- og ungdomsarbeid.

Tretten år etter at Trosopplæringsreformen ble vedtatt, har sekulariseringstendensen i samfunnet blitt tydeligere. Samfunnet har blitt enda mer mangfoldig med et økende antall mennesker med annen kulturell og religiøs identitet enn den kristne. Dåps- og konfirmasjonstallene er indikatorer på oppslutningen om kirken i befolkningen. Flertallet av kirkens medlemmer velger fortsatt dåp for sine barn, men andelen har vært nedadgående over flere år. Etter flere år med oppmerksomhet og tiltak for å øke oppslutningen om dåp, gikk andelen dømte ettåringer med tilhørighet til Den norske kirke opp fra 75,7 prosent i 2015 til 76,7 prosent i 2016. Dette innebærer allikevel at nesten hvert fjerde barn som blir født der en eller begge foreldrene er medlemmer av Den norske kirke, ikke blir døpt i løpet av første leveår.

I kirkens medlemsregister er det pr. juli 2017 690 744 døpte og 135 666 tilhørende i alderen 0-18 år. De fleste menighetene bruker medlemsregisteret og sender direkte invitasjon til

<sup>2</sup> Utvalget ble ledet av Nils-Tore Andersen og leverte utredningen NOU 2000:26 «Til et åpent liv i tro og tillit»

<sup>3</sup> [https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeordningen/2002-2012/kirke\\_stat\\_utvalg\\_98\\_02\\_delrapport\\_dapsopplaering.pdf](https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeordningen/2002-2012/kirke_stat_utvalg_98_02_delrapport_dapsopplaering.pdf)

trosopplæringstilbudene både til døpte og tilhørende, i tillegg til åpen invitasjon gjennom oppslag og annonser. Til sammen 826 410 barn og unge er altså i den primære målgruppen for kirkens trosopplæring, og både døpte og udøpte barn og unge deltar.

Oppslutningen om kirkelig konfirmasjon har vært stabil over flere år på 87 prosent av døpte 15-åring, men i 2016 viste tallene en liten nedgang, til 85 prosent. Den radikale nedgangen i medlemstallene i de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene har flatet ut etter år 2000, og organisasjonene har ulik medlemsutvikling. I følge tall fra Fordelingsutvalget<sup>4</sup> var det i 2014 ca.90 000 medlemmer i de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene som det er naturlig å se som samarbeidspartnere for Den norske kirke.

I samfunnsdebatten argumenteres det på den ene side ut fra barn og unge sin religionsfrihet for at oppvekstarenaene skal være religionsnøytrale, mens andre bruker religionsfrihet som begrunnelse for at barn og unge trenger kunnskap om og levende møter med religioner og livssyn for å kunne ta stilling til spørsmål om tro og livssyn på selvstendig grunnlag. I tilknytning til prosessen med skille av stat og kirke, ble utredningen «Det livssyns åpne samfunn - En helhetlig tros- og livssyns politikk<sup>5</sup>» avgitt i 2013. Mandatet for utredningen legger til grunn at staten fortsatt skal føre en aktivt støttende tros- og livssyns politikk. Utredningen peker mot et samfunn der retten til å ha og praktisere en tro eller et livssyn, og på samme måte retten til å la være, skal kunne være en synlig og legitim del av samfunnet og livet. I valgkampstarten før Stortingsvalget høsten 2017 er samfunnets verdigrunnlag satt på dagsorden i den politiske debatten og den kristne kulturarven løftes av mange fram som grunnleggende verdier i dagens Norge.

I denne situasjonen arbeider kirken med å realisere trosopplæringsreformens målsettinger med å bygge ut og øke oppslutningen om trosopplæringen. En kunne forvente at oppslutningen både om trosopplæringstiltak og kirkens barne- og ungdomsarbeid ville øke når det legges ned mye ressurser i en fornyet trosopplæring. Men reformen gjennomføres i en tid der religiøs tro og tilhørighet til kirken ikke videreføres som en selvfølgelig tradisjon, men er et aktivt valg som foreldrene, barna og ungdommene gjør i møte med kirkens tilbud og invitasjoner.

### **1.1. Tilskudd til trosopplæring**

I 2017 bruker Den norske kirke om lag 327 millioner norske kroner til å finansiere trosopplæringsreformen. Midlene disponeres i tråd med finansieringsmodellen som ble vedtatt av Kirkemøtet i 2008: Hoveddelen (302 mill.) går som tilskudd til trosopplæring i menighetene og finansierer stillinger og driftsmidler. Alle landets menigheter mottar nå trosopplæringsstilskudd via sitt fellesråd. Hoveddelen av tilskuddet disponeres til å finansiere undervisningsstillinger. Menighetene har fått økt sin kapasitet og fått tilført kompetanse på undervisningsfeltet.

I tillegg forvaltes ca. 25 millioner kroner til faglig ledelse og støttestruktur for reformen nasjonalt og ved bispedømmekontorene og som tilskudd til utviklingsarbeid.

Kirkerådet og bispedømmerådene har omfattende oppgaver knyttet til økonomiforvaltning, fagutvikling og veiledning, utvikling av ressurser og nettverksbygging. Kirkerådet har ansvar for utvikling og drift av nasjonale ressurser, som ressursbanken.no og det digitale planverktøyet som alle menighetene benytter til å planlegge, gjennomføre og videreutvikle sitt lokale trosopplæringsarbeid.

Midlene kommer i tillegg til de andre ressursene som kirken bruker på kirkelig undervisning og øvrig barne- og ungdomsarbeid. I tillegg til dette har det offentlige flere ordninger for offentlig støtte til de medlemsbaserte barne- og ungdomsorganisasjonene, korvirksomhet osv.

---

<sup>4</sup> [http://www.fordelingsutvalget.no/element\\_db/23\\_Medlemsutvikling\\_1977\\_-\\_2013.xls](http://www.fordelingsutvalget.no/element_db/23_Medlemsutvikling_1977_-_2013.xls)

<sup>5</sup> Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 25. juni 2010. Avgitt til Kulturdepartementet 7. januar 2013.

Den norske kirke mottok et rammetilskudd over statsbudsjettet for 2017. Tilskuddets formål er å støtte opp under Den norske kirke som folkekirke i samsvar med Grunnloven § 16.

Følgende kriteriene er satt for måloppnåelse:

- Den norske kirke skal være en landsdekkende, lokalt forankret kirke.
- Den norske kirke skal ha en oppslutning som bekrefter dens karakter som folkekirke.
- Den norske kirke skal formidle evangelisk-luthersk tro og tradisjon og tilby trosopplæring til alle døpte barn.
- Den norske kirke skal være organisert i samsvar med demokratiske prinsipper og verdier.

I tilskuddsbrevet for 2017 fra Kirkerådet til bispedømmerådene er rammetilskuddet fordelt i henhold til vedtak i Kirkemøtet. Budsjettgruppe 1B inneholder hovedsakelig tilskudd til trosopplæring og tilskudd til diakoni, undervisning og kirkemusikk. Det enkelte bispedømmeråd forvalter rammene og sørger for at midler som tildeles til eksterne blir utbetalt og fulgt opp i etterkant. Tilskuddsbrevet gjør rede for hvor stor andel av midlene som skal benyttes til henholdsvis trosopplæring og tilskudd til diakoni, undervisning og kirkemusikk. Dette innebærer at tilskuddet til trosopplæring er øremerket, og tilskuddet til diakoni m.m. er knyttet til konkrete stillingshjemler som er tildelt til fellestrådene fra bispedømmerådet. Det legges opp til en gjennomgang av tilskuddspostene i etterkant av virksomhetsoverdragelsen.

## 2. Status for trosopplæringsarbeidet i 2016/2017

I Kirkemøtets visjonsdokument for perioden 2015-2018 er ett av fire strategiske hovedmål at «Flere søker dåp og trosopplæring». Måloppnåelsen følges gjennom noen utvalgte delmål og indikatorer.

DELMÅL	INDIKATOR
Oppslutningen om dåp øker	Andel døpte av tilhørige
Omfanget i trosopplæringstilbudet øker	Gjennomsnittlig timetilbud i menighetene
Oppslutningen om trosopplæringstiltakene øker	Deltakerandel i utvalgte landsomfattende tiltak
Oppslutningen om konfirmasjon holdes oppe	Konfirmerte av døpte 15-åringer

Kirkerådets årsrapport for 2016 ga følgende vurdering av måloppnåelse:

- *Det er gledelig å se at andelen døpte barn av medlemmer stiger etter flere år med nedgang. Det oppmuntrer til å fortsette å styrke arbeidet med dåp på alle nivå i kirken.*
- *I 2016 ble det tilbudt gjennomsnittlig 335 timer trosopplæring pr. menighet. Målet om å tilby 315 timer trosopplæring til aldersgruppen 0-18 år, er dermed i ferd med å bli realisert. Men variasjonene mellom menighetene er store når det gjelder omfanget på tilbudet. Tallene for antall gjennomførte tiltak i 2015 og 2016 viser stabilitet, med gjennomsnittlig 13,5 tiltak pr. menighet.*
- *Oppslutningen om tiltakene er i hovedsak stabil, men noen viser en nedadgående tendens. Målet om at oppslutningen om trosopplæringstiltakene øker er ikke oppnådd. [...]*  
*Gjennomsnittlig oppslutning i 2016 om gjennomførte trosopplæringstiltak i alle landets menigheter i 2016, var 33 prosent. Tallene viser at det er krevende for menighetene å tilby en trosopplæring i det omfanget og med den oppslutningen som ligger i trosopplæringsreformen ambisiøse målsettinger. Dette arbeidet må fortsatt prioriteres høyt og krever ressurser, både økonomisk og når det gjelder innsats fra lønnende og ulønnede medarbeidere i menighetene. Styrket samarbeid med frivillige organisasjoner er også ønskelig for videreutvikling av kirkens tilbud til barn og unge.*
- *Oppslutningen om konfirmasjon har vært stabil og høy gjennom flere år. I 2016 sank andelen konfirmerte av medlemmer som er 15 år fra 87 prosent de tre foregående årene til 85 prosent. Utviklingen er ulik i bispedømmene. Tre ligger på samme nivå som i 2015, fem har nedgang og tre bispedømmer har økt oppslutning om konfirmasjon. Seks av bispedømmene når målet om å holde oppslutningen om*

*konfirmasjon oppe. I fem bispedømmer og på nasjonalt nivå er ikke målet om å holde oppslutningen om konfirmasjonen oppe, innfridd i 2016.*

## 2.1 Et helhetlig bilde av kirkens arbeid med barn, unge og trosopplæring i 2016

Indikatorerne gir ikke et fullstendig bilde av alt trosopplæringsarbeidet som menighetene gjennomfører i løpet av et år, men gir en hjelp til å følge utviklingen og fange opp endringer. Først og fremst skal trosopplæringsreformen evalueres på reformens visjon:

Trosopplæringen i Den norske kirke har som formål å bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som vekker og styrker kristen tro, gir kjennskap til den treenige Gud, bidrar til kristen livstolkning og livsmestring, utfordrer til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne

Denne visjonen ligger til grunn for menighetenes utvikling, gjennomføring og evaluering av sin trosopplæringsplan.

Gjennom det digitale planverktøyet for trosopplæring kan menighetene følge sin egen utvikling når det gjelder gjennomføring av og oppslutning om trosopplæringsarbeidet i menigheten. I tillegg rapporterer menighetene gjennom Kirkelig årsstatistikk om øvrig barne- og ungdomsarbeid som ikke rapporteres med timetall og oppslutning i trosopplæringsverktøyet. De kristne barne- og ungdomsorganisasjonene er vesentlige bidragsyttere som gir trosopplæring og kristent fellesskap til mange tusen barn og unge over hele landet. Mange steder er organisasjonens arbeid en så integrert del av menighetens arbeid at det rapporteres i trosopplæringsverktøyet eller kirkelig årsstatistikk. Som eksempel på dette, svarte 421 menigheter i kirkelig årsstatistikk for 2016 ja på spørsmålet om menigheten drev søndagsskole. Andre steder fungerer organisasjonene arbeid som et eget arbeid i tillegg til kirkens barne- og ungdomsarbeid. Den norske kirke ser på barne- og ungdomsorganisasjonenes arbeid som kirkens barne- og ungdomsarbeid og oppfordrer menighetene til å melde det kontinuerlige arbeidet inn i en av organisasjonene og å utvikle menighetenes trosopplæringsarbeid i nær tilknytning til arbeidet i organisasjonene.

Kirkerådet er utfordret til å vurdere om også registrering av tilbud til barn og unge som ikke inngår med timer i menighetenes trosopplæringsplaner skal rapporteres i planverktøyet. Dette vil være et signal om sammenheng og en hjelp til å se helhetlig på menighetens arbeid for barn og unge. Det kan også stimulere til å bygge broer mellom kontinuerlige og tidsavgrensede tiltak i trosopplæringen. Men det kan også gi en opplevelse av økt byråkratisering av trosopplæringsarbeidet og utydeliggjøre at kontinuerlig barne- og ungdomsarbeid og breddetiltak er to supplerende strategier. Å ta rapporteringen av alt arbeid for barn og unge ut av kirkelig årsstatistikk kan også oppfattes som et signal om at dette er et eget arbeid, på siden av menighetens «egentlige» virksomhet. Saken drøftes videre i Kirkerådets interne rapporteringsgruppe før beslutning tas i «KOSTRA-gruppen».

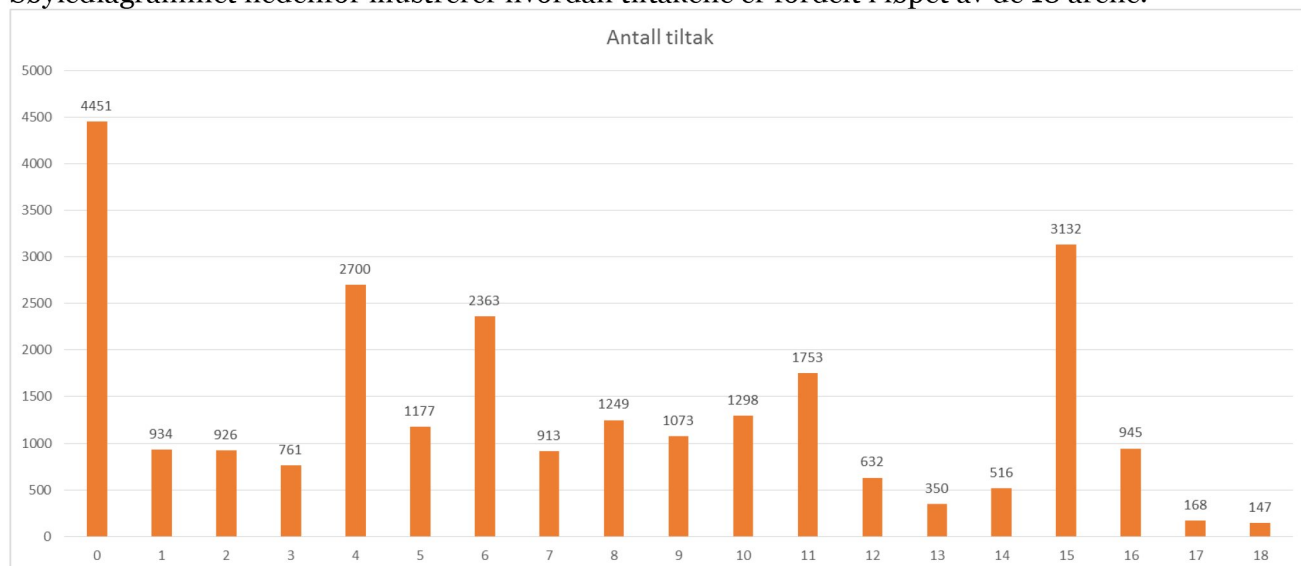
Totalt 15 219 tiltak er rapportert inn som gjennomførte trosopplæringstiltak i 2016 med 260 245 barn og unge som deltakere, ifølge menighetenes rapporter. 816 849 barn og unge var i målgruppen for disse tiltakene og mottok informasjon fra kirken i den forbindelse. Henvendelsen fra kirken har en egenverdi som medlemskontakt og en bevisstgjøring på oppgaven med trosopplæring som menigheten står sammen med foreldrene og fadderne om, også for de som av ulike grunner ikke deltar på tiltaket de inviteres til.

Menighetenes lokale trosopplæringsplan er tilrettelagt ut fra lokale forutsetninger og tradisjoner, i samspill med nasjonale tiltak som er felles for alle menighetene i Den norske kirke. Dåpssamtale, 4-årsbok og konfirmasjon var innarbeidet som tiltak i alle landets menigheter lenge før Trosopplæringsreformen ble igangsatt. Tabellen nedenfor viser hvordan antall tilbud og antall deltakere er fordelt på de ulike alderstrinnene.

Alder	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Antall deltakere	52933	8357	6780	5415	18351	5942	12106	5046	7658	6599	7001	9937	2966	2023	5576	41821	3352	529,5	596,5
Antall tiltak	4451	934	926	761	2700	1177	2363	913	1249	1073	1298	1753	632	350	516	3132	945	168	147
Antall inviterte	71217	20316	19718	16873	42094	24246	41944	21932	30848	27495	28677	37292	15218	9249	10210	62788	25160	6186	4733



Søylediagrammet nedenfor illustrerer hvordan tiltakene er fordelt i løpet av de 18 årene.<sup>6</sup>



Oversikten viser at første leveår har flest tiltak (4451) og flest deltakere (71217). Dette gjenspeiler at menighetene inviterer til flere tiltak første leveår. Alle gjennomfører dåpsamtale og mange rapporterer dåpsgudstjenesten som et eget tiltak i planen. I tillegg viser kirkelig årsstatistikk at 692 menigheter (dvs. godt over halvparten av landets menigheter) hadde tilbud om babysang/småbarnssang i 2016.

Tyngdepunktet i trosopplæringstilbudet, både når det gjelder antall tiltak og antall deltakere ligger i aldersspennet 4-11 år:

- Utdeling av kirkebok til 4-åringer ble innført på 1970-tallet og er et godt innarbeidet tiltak med relativt stabil, men svakt nedadgående oppslutning på 47 prosent i 2016.
- 2363 tiltak er rettet mot 6-åringer, altså nesten to tiltak pr. menighet. Plan for dåpsopplæring (1991) lanserte «Dåpsskole for 6-åringer» som et nytt og omfattende tiltak med 10-15 samvær for barna, samt foreldresamlinger. Også NOU 2000:26 skisserte en omfattende dåpsskole for 5/6-åringer. Få menigheter har tiltak for 6-åringer i dette omfanget, men breddetiltak for 6-åringer er innarbeidet i de fleste menighetene med en gjennomsnittlig oppslutning på 30 prosent på landsbasis.
- Lys Våken eller et annet tilbud til 10/11-åringer har stor utbredelse. Noen menigheter gjennomfører dette tiltaket bare for 11-åringer, men mange menigheter tilbyr tiltaket for to årskull og har to rullerende opplegg slik at barna ikke inviteres til en «reprise» andre gang de deltar.
- Tilsvarende gjelder også for Tårnagenthelg som mange av menighetene inviterer både 8- og 9-åringene til. 729 menigheter har rapportert at de gjennomførte Tårnagenthelg og 835 gjennomførte Lys Våken-arrangement i 2016.
- Konfirmasjon er en bærebjelke i kirkens trosopplæring med 37420 deltakere i en konfirmasjonstid som strekker seg over 8 måneder med 60 timers omfang i det året ungdommene fyller 15 år. Plan for trosopplæring fra 2009 utvidet konfirmasjonstiden fra 40 til 60 timer.

Tallene viser at de «seks utvalgte» tiltakene/ aldersgruppene som følges med resultatindikatorer gjennomføres i flest menigheter og har flest deltakere. Dels er dette fordi Kirkerådet tok utgangspunkt i tiltak som hadde relativt stor utbredelse da indikatorene i sin tid ble fastsatt, men det kan også gjenspeile at rapporteringskravene er med på å forme menighetenes tilbud. Det er viktig å være bevisst at den nasjonale styringen som ligger i å fastsette rapporteringskrav, må balanseres mot at trosopplæringsarbeidet skal utvikles på grunnlag av lokale forutsetninger og særpreg.

<sup>6</sup> Oversikten baserer seg på 12744 gjennomførte tiltak med ett eller to årskull som målgruppe og til sammen 202986 deltakere. 2473 gjennomførte tiltak har mer enn to årskull som målgruppe og inngår ikke i denne oversikten.

Oversikten over antall tiltak og deltakere viser at det er få tiltak rettet mot aldersgruppen 12-14 år i menighetenes trosopplæringsplaner. Det kan se ut som om det mange steder er et «hull» i menighetenes planer for denne aldersgruppen, særlig for 12- og 13-åringene.

### *Trosopplæring i ungdomsårene*

Plan for trosopplæring deler aldersgruppen 13-18 år inn i «årene før konfirmasjon, konfirmasjonstiden og årene etter konfirmasjon». Følgende kjernetiltak nevnes som eksempler på trosopplæring i ungdomsårene:

- *Tiltak som peker fram mot konfirmasjonstiden som informasjon, motivasjon og etablering av relasjoner.*
- *Konfirmasjonstiden.*
- *Oppfølging av konfirmasjonstiden med tilbud om breddetiltak, leir, lederutvikling, medarbeiderskap, tjenesteoppgaver, ungdomsgudstjenester og samtalegrupper.*

Aldersgruppen 17-18 år har færrest trosopplæringstiltak med henholdsvis 168/147 registrerte tiltak og kun 530/596 registrerte deltakere for hele landet. Dette viser at veldig få menigheter har etablert tilbud som de anser som breddetiltak for aldersgruppen 17-18 år. Plan for trosopplæring nevner i listen over kjernetiltak for ungdomsårene eksempler på arbeid som mange menigheter har tilbud om, men som ikke er organisert på en måte som kan nå bredden av de døpte. Dermed rapporteres det ikke inn som breddetiltak i trosopplæringen, men gjennom kirkelig årsstatistikk. Det er verdifullt at menighetene har et variert tilbud for ungdom. Det gir muligheter for å bygge broer fra konfirmasjonstiden og andre breddetiltak til fortsatt deltakelse i kirkens fellesskap.

- I Kirkelig årsstatistikk svarer menighetene på om de driver kontinuerlig trosopplæringsarbeid utover det som er meldt i planverktøyet. 576 menigheter (48 prosent) svarer ja på dette, mens 620 menigheter (52 prosent) svarer nei. Det er stor variasjon mellom bispedømmene, med Oslo (90 prosent) og Stavanger (68 prosent) med høyest andel menigheter med kontinuerlig arbeid, og Hamar lavest med 23 prosent. Det er flere faktorer som har innvirkning på om menigheten har et kontinuerlig arbeid for barn og unge, som geografi, innbyggertall og lokale tradisjoner.
- 1 064 menigheter oppgir at de har kor for barn og unge i menigheten med til sammen 21452 medlemmer. Kirken er den største aktøren når det gjelder korarbeid for barn og unge i Norge.
- Ungdomsgudstjenester løftes fram som et kjernetiltak i ungdomsårene. I følge Kirkelig årsstatistikk for 2016 ble det gjennomført 2282 ungdomsgudstjenester (ikke medregnet konfirmasjonstidens gudstjenester) med til sammen 258 371 deltakere i Den norske kirke.
- 476 menigheter tilbyr lederkurs for ungdom og unge voksne i alderen 13-30 år med 6288 deltakere i 2016.

Disse tallene illustrerer at mange menigheter har et mer omfattende tilbud til barn og ungdom enn antall tiltak i trosopplæringsplanene gir inntrykk av.

I konfirmasjonstiden får et stort antall ungdommer positive erfaringer med kirkens arbeid for og med ungdom. Å bli kjent med kirken, troen, seg selv og andre i et fellesskap som gir mening for livet løftes frem som positive verdier konfirmantene møter i konfirmasjonstiden. Konfirmasjonstidens fellesskapsopplevelser; det å bli sett og hørt, å bryne meninger og å praktisere tro, bidrar til at de unge utvikler sin identitet og selvfølelse, samtidig som de kan utforske sin egen tro. Flere forlag og organisasjoner har utarbeidet nytt konfirmantmateriell i lys av Plan for trosopplæring. Dette bidrar til utvikling og nytenking lokalt. Kirkerådet legger også ut ressurser til konfirmasjon i Ressursbanken.no. Alle menigheter skal nå ha sin lokale plan for trosopplæring godkjent med planen for konfirmasjonstiden som en integrert del. Det er utviklet et kursopplegg som hjelper menighetene til å se konfirmantopplegget i lys av menighetens trosopplæringsplan.

Samisk kirkeråd har gjennomført samisk konfirmantleir 2016 som landsdekkende tiltak ut fra målsettingene i *Plan for samisk trosopplæring*.



Et godt opplegg og fellesskap i konfirmasjonstiden kan skape motivasjon til å delta i kirkens fellesskap videre. Antall tiltak for 15- og 16-åringer viser at dette i noen grad skjer, men at det er krevende å få bred oppslutning om tiltak for ungdom etter konfirmasjonstiden. Gjennom trosopplæringsrapportene og i dialog med bispedømmerådene etterspør menighetene ressurser og tiltak for trosopplæring i ungdomsfasen. Kirkerådet har i samarbeid med flere barne- og ungdomsorganisasjoner og menigheter utviklet ressurser for breddetiltak i årene etter konfirmasjon; Konfirmantreunion, VIDERE og «På sporet». Dette er fleksible ressurspakker med pedagogiske opplegg og kommunikasjonsmaterieell som menighetene kan gjennomføre enten som nye tiltak eller gjennomføre i tilknytning til arbeid de allerede har for ungdom og unge voksne. Ressursene og tiltakene kan fungere som «byggeklosser», slik at tiltakene kan tilpasses ulike sammenhenger. Byggekløssene er utarbeidet på bakgrunn av tiltak som er gjennomført i menigheter eller i andre sammenhenger med ungdommer.

For å øke antall trosopplæringstiltak i årene etter konfirmasjon, oppfordrer Kirkerådet i samarbeid med bispedømmerådene menighetene i Den norske kirke til å bli med på en ungdomsdugnad for og med 16-, 17- og 18-åringer i årene 2016, 2017 og 2018. I 2016/2017 gjennomføres det ca. 30 pilotprosjekt med «På sporet» i alle bispedømmene. Kirkerådet gjennomførte høsten 2016 seminar om trosopplæring i ungdomsfasen for pilotmenighetene. Pilotmenighetene vil fungere som «ambassadører» for tiltaket gjennom erfaringsdeling i sitt bispedømme etter gjennomført pilot i 2017.

Høsten 2017 forberedes en satsning på leir som trosopplæringstiltak med ungdom i 2018 i samarbeid med organisasjonene og leirstedene. Satsningen skal planlegges i dialog med utvalgte menigheter, leirsteder og Samarbeidsrådet for de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene i september. Samisk kirkeråd har utviklet samlingsbasert samisk ungdomsarbeid. I 2016 ble det også gjennomført ungdomssamlinger med god oppslutning. I forbindelse med forberedelser til reformasjonsmarkeringen var temaet Nåde. Som et ledd i å rekruttere til kirkelig tjeneste var unge ledere med på planlegging og gjennomføring av samlingene på flere områder.

### **3. Sentrale dimensjoner for fortsatt fornyelse av kirkens trosopplæring**

Alle landets menigheter har fra 2017 utarbeidet sin lokale trosopplæringsplan. Arbeidet er styrket med nye medarbeidere, og nye tiltak er etablert. De første menighetene fikk godkjent sine planer i 2011, og har utviklet sitt arbeid og sin lokale plan kontinuerlig, basert på erfaringer og nye utfordringer. Flere av bispedømmerådene er i dialog med menighetene om revisjon av deres lokale trosopplæringsplaner. Plan for trosopplæring i Den norske kirke fra 2010, «Gud gir – vi deler», danner et godt grunnlag for å videreutvikle trosopplæringen i Den norske kirkes menigheter. Grunnlagstenkningen i kapittel 1 og 2 («Livslang læring» og «Gud gir – vi deler») og de sentrale dimensjonene som er beskrevet i kapittel 6 er ressurser for tverrfaglig samarbeid og menighetsutvikling.

Kapittel 6 inneholder beskrivelse og refleksjonsspørsmål rundt 11 sentrale dimensjoner som danner en plattform for menighetens lokale trosopplæringsplan og skal bidra til at trosopplæringen er en integrert del av menighetens virksomhet. De fleste av disse dimensjonene er relevante for hele menighetens virksomhet, ikke bare for arbeidet med barn, unge og trosopplæring. Grunnlagsarbeidet i forbindelse med menighetens lokale trosopplæringsplan, innebærer en helhetlig gjennomtenkning av menighetens særpreg, muligheter og utfordringer. Dette danner et godt grunnlag for utvikling av og sammenheng mellom menighetens ulike virksomhetsområder. Forskningen som har fulgt reformen gjennom alle fasene har ved flere anledninger pekt på at metodikken som er etablert i arbeidet med trosopplæringsplanene har bidratt til menighetsutvikling, særlig der hvor menighetene har lyktes i å arbeide tverrfaglig og se trosopplæringen i sammenheng med menighetens øvrige arbeid. Dette har virket utviklende også på menighetens øvrige arbeid, og spesielt i forhold til gudstjenestelivet.

Neste fase av reformarbeidet må sikre at trosopplæringen blir integrert som en sentral del av menighetens virksomhet, i samspill med menighetens barne- og ungdomsarbeid og gjennomføres i tverrfaglig samarbeid mellom medarbeidere. Kirkerådet og bispedømmerådene erfarer at de sentrale dimensjonene også er godt egnet som ressurs i arbeidet med fagdager, utlysning av utviklingsmidler og i arbeidet med ressursbanken.

I det følgende presenteres utvalgte resultater og utfordringer for videreutvikling av kirkens trosopplæring, knyttet til disse dimensjonene.

### **3.1 Samvirke med hjemmet og familien**

Oversikten på side 6 over antall tiltak for de ulike aldersgruppene, viste at det er mye kontakt mellom kirken og familiene i første leveår. Utviklingen når det gjelder synkende oppslutning om dåp er løftet fram i innledningen av denne rapporten. De siste årene har bevisstheten om at kirken må arbeide målrettet for å gi god informasjon og ha en åpen dialog med foreldre når det gjelder valget om dåp, økt. Under overskriften «Dåpsløftet» arbeides det med ulike sider av kirkens dåpspraksis, teologisk, praktisk og med mange ulike kommunikasjonstiltak. Dåpssamtalen er det første breddetiltaket i de fleste lokale trosopplæringsplanene. En konsekvens av kunnskapen om at valget om dåp er en vurderingsprosess i mange familier, kan være å legge informasjonstiltak før dåp inn som eget tiltak. Det vil styrke kirkens dåpsarbeid om invitasjonen til dåp kommuniserer åpent og inviterende at kirken vil bidra med informasjon og være samtalepartner i prosessen med å velge dåp. Når dåpen skjer i en annen menighet enn der barnet bor, har det blitt mer vanlig at det gjennomføres dåpssamtale i hjemmemenigheten for å etablere en relasjon, i tillegg til en samtale om selve dåpsgudstjenesten med menigheten der dåpen skal gjennomføres.

Over halvparten av landets menigheter har etablert tilbud om babysang/småbarnssang med god oppslutning. Babysang er både et pedagogisk, musikalsk og diakonalt arbeid. Mange menigheter knytter babysanggruppene til gudstjenesten, f.eks. ved at babysanggruppen medvirker på en gudstjeneste i semesteret. Slik blir babysang fellesskapsbyggende både mellom småbarnsfamilier i nærmiljøet og som del av gudstjenestefellesskapet, i tillegg til at foreldrene lærer sanger som de kan synges med barna hjemme. Positive erfaringer i møte med kirken i dåps- og småbarnsfasen bidrar til å etablere en god relasjon og gir motivasjon for å delta på trosopplæringstilbudene som kommer videre.

For å følge opp ansvaret for dåpsopplæring i samarbeid med hjemmet og fadderne har flere menigheter innført fadderpakker med trosopplæringsmaterieell for 1-,2- og 3-årsdag for dåp. I invitasjonene til breddetiltak oppfordrer mange menigheter til at faddere og storfamilien inviteres med når barnet eller konfirmanten skal medvirke i gudstjenesten. Dette er eksempler på små «grep» og en bevisst holdning i arbeidet med breddetiltakene som bidrar til økt samvirke med hjemmet, fadderne og storfamilien. Kommunikasjonen med familiene må være inkluderende og preget av bevissthet om at barn og unge vokser opp i ulike familiekonstellasjoner

Konfirmasjonstiden er en viktig tid for familiene, både den nærmeste familien og storfamilien. I tillegg til egne foreldremøter kan en legge til rette for samvær der foreldre/foresatte og konfirmanter sammen arbeider med temaer knyttet til tros- og livsspørsmål. Kirkerådet har utviklet ressurser for dette som ligger i ressursbanken.no. Konfirmasjonen gir også god anledning til å involvere fadderne gjennom forbønnstjeneste og invitasjon til ulike samvær i løpet av konfirmasjonstiden.

Ved å kommunisere forventninger på en naturlig og positiv måte og gi konkret hjelp til å praktisere tro hjemme gjennom daglige rutiner og høytidsmarkeringer, kan invitasjoner og deltakelse på trosopplæringstilbudene stimulere at tro kan formidles og praktiseres i hjemmene. Alle breddetiltak bør inneholde en refleksjon om hvordan foreldrene og hjemmet involveres i tiltaket. Ofte vil de delta på deler av opplegget, f.eks. en gudstjeneste eller fest. Det er også vanlig å invitere foreldre til å være medarbeidere i tiltaket. Konfirmantforeldrene er i en spesiell relasjon til kirken gjennom flere måneder det året de har konfirmant. Samarbeid og samlinger kan gjøre konfirmasjonstiden til en tid for relasjonsbygging også med konfirmantenes familier.

### 3.2 Barn og unges medvirkning

Arbeidet med trosopplæringsreformen har vektlagt barn og unge som fullverdige medlemmer av menighetens fellesskap. Medvirkning er en naturlig konsekvens av det. Menighetenes lokale planer gjenspeiler denne holdningen, særlig når det gjelder organisatoriske tiltak. Mange menigheter involverer barn og unge i planlegging og evaluering av tiltak, og som medarbeidere i gjennomføringen.

Men medvirkning handler også om en pedagogisk holdning og aktiv lytting. I Kunnskapsdepartementets ressurshefte om barns medvirkning<sup>7</sup> står det: «*En slik holdning vil medføre at vi legger mer vekt på hva barna er opptatt av og interessant i, og har dette som utgangspunkt for arbeidet. [...] Ikke hva de voksne eventuelt hadde tenkt å formidle. [...] En forutsetning for å lykkes med å involvere barn og unge - gi reell mulighet for medvirkning - er et bredt handlingsrepertoar og evne til improvisasjon.*».

Forskning på trosopplæringspraksis har vist eksempler på at voksne «abdiserer» som formidlere i bibelarbeid med barn, i redsel for å overstyre barnas erfaringer i møte med bibelfortellingen. Forskningen viser også eksempler på voksne som overhører barnas refleksjoner når de ikke passer inn i det planlagte opplegget. I møte med en stor gruppe barn eller unge er dette krevende å realisere, for ulike barn bringer ulike perspektiv med seg inn i læringssituasjonen. Eksempelene illustrerer at det er enklere med organisatoriske tiltak enn pedagogiske metoder fordi reell medvirkning ofte kommer i konflikt med planlagte måloppnåelser.

Økt bevissthet og kunnskap om barn og unges medvirkning kan hjelpe ansatte og frivillige medarbeidere til å realisere en trosopplæring i tråd med planens ideal der «vi deler». På dette feltet kan kirken lære av fagutviklingen som er gjort på barnehagefeltet.

### 3.3. Inkludering og tilrettelegging

Målsettingen om en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle utfordrer menighetene til å tenke mangfold og kjenne målgruppene og lokale forhold når de planlegger trosopplæringstiltak.

Kirkerådet har stilt seg bak initiativet ALLE MED – nasjonal dugnad mot utenforskap og fattigdom blant barn og unge. Målet er å bidra til å sikre inkludering og deltakelse for barn og unge i Norge, uavhengig av sosio-økonomisk status. Det er behov for økt bevissthet om barns utenforskap og handlingskompetanse blant voksne for å sikre at alle barn og unge får mulighet til deltagelse. ALLE MED er et gratis verktøy som skal gjøre det lettere å inkludere alle barn og unge i fritidsaktiviteter, uavhengig av familiens økonomi. Verktøyet brukes til å skape diskusjon og finne gode løsninger på hva som kan gjøres for å få alle med. Menighetene oppfordres til å benytte verktøyet for å øke bevisstheten og finne løsninger i møte med dette viktige temaet.

Plan for trosopplæring gir rom for at menighetsrådet kan vedta en viss egenbetaling for deltakere på trosopplæringstiltakene for å dekke kostnader. Det vektlegges at egenbetalingen må holdes så lav som mulig, slik at den ikke hindrer deltakelse. Det bør også gis mulighet til å søke fritak fra egenbetalingen. Særlig i tilknytning til konfirmasjonstiden, er spørsmålet om egenbetaling aktuelt. I den internasjonale konfirmantundersøkelsen er et av hovedfunnene at leir er den faktoren som bidrar til høyest utbytte av konfirmasjonstiden. På leir kan man bruke forskjellige læringsmetoder, man kan bygge fellesskap og erfare tro og fellesskap på en annen måte enn man kan i ukentlige samvær. Reise og opphold over flere dager koster penger, og prisen kan bli et hinder for å delta. Menighetene som har leir som en vesentlig del av konfirmantopplegget må ha tilbud om et alternativt opplegg og mulighet til å søke fritak for egenbetalingen.

---

<sup>7</sup> Kunnskapsdepartementet 2006

Malene på invitasjoner til breddetiltak inneholder formuleringer der en etterspør informasjon om det er deltakere som har behov for særskilt tilrettelegging for å delta på tiltaket. Foresatte informerer ofte om behov for tilrettelegging når det gjelder allergier og sosiale behov ved påmelding til trosopplæringstiltak. Men det forekommer ikke så ofte at deltakere har behov for fysisk tilrettelegging på grunn av funksjonshemming eller spesialpedagogisk tilrettelagt opplegg. Tilrettelagt konfirmantopplegg er noe mer vanlig, men tallene gir grunn til å reflektere om hvorvidt kirkens invitasjoner klarer å kommunisere på en troverdig måte at det vil bli tilrettelagt for den som trenger det.

Høgskolen i Oslo og Akershus har i perioden 2014-2017 arbeidet med forskningsprosjektet «Inkludering og likeverd som målsetting, hvordan er praksis?». Dette er det første forskningsprosjektet om inkluderende trosopplæring. Målsetting med prosjektet har vært å bidra til å utvikle et godt kunnskapsgrunnlag for menighetenes arbeid med inkludering og tilrettelegging i trosopplæringen. Prosjektet har undersøkt i hvilken grad trosopplæringsreformen er i samsvar med politikk og lovgivning på feltet funksjonshemming og likeverdig tilgjengelighet, og hvordan bidra til å utvikle en kultur for tilgjengelighet. Forskningsprosjektet har bidratt til å identifisere kunnskapshull og behov for ny kunnskap både innen praktisk teologi og teologisk grunnlagstenkning, skape bevissthet om at variasjoner i funksjonsevne tilhører et rikt menneskelig mangfold, og at dette har konsekvenser for utvikling av en god og inkluderende praksis.

Kunnskap fra forskningsprosjektet har blitt publisert i temanummer 5/2016 av Nytt norsk kirkeblad med tema «Disability theology». Bladet tematiserer funksjonshemming og likeverdig tilgjengelighet i en rekke fagartikler og tekstgjennomganger. Det er også publisert en vitenskapelig artikkel *Journal of Disability and Religion*. Artikkelen har tittelen «Challenges from the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Equal Access to Theology and Church Practice in The Church of Norway».

Forskningen peker på at trosopplæringsplanens vektlegging av inkludering og likeverd bør følges opp med systematisk kunnskapsutvikling og opplæring for å gjøre ansatte og frivillige kompetente og trygge i sin praksis. Dette gjelder både inkluderende språk og rollemodeller. Møter barn og unge voksne med funksjonsnedsettelse i posisjoner i kirken? Ansatte i kirken blir utfordret til å kjenne til FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne som et grunnlag for å møte mennesker som likeverdige med sin relasjonelle forståelse av funksjonshemming. Konvensjonen har som mål å «fremme, verne om og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og å fremme respekten for deres iboende verdighet.»

### **3.4 Gudstjeneste**

Plan for trosopplæring anbefaler at ethvert tiltak i trosopplæringen skal ha en tilknytning til menighetens gudstjenesteliv, enten i form av deltakelse i en gudstjeneste, eller ved at gudstjenestelige elementer inngår i undervisningssamværene. Menighetenes lokale planer viser at mange trosopplæringstiltak er knyttet til gudstjenesten.

Det praktisk-teologiske seminar har forsket på gudstjenester i tre menigheter, som er valgt på grunnlag av konfirmanternes gode vurdering av gudstjenestene, for å undersøke hva som gir konfirmanter en positiv holdning til gudstjenestene. Forskningen er presentert i boka «Gudstjenester med konfirmanter» (IKO 2017). Prosjektet er finansiert med støtte fra Kirkerådet. Prosjektet undersøkte blant annet forkynnelsen, konfirmanternes deltagelse og koblingen mellom konfirmanternes hverdag og gudstjenesten de deltok i. Konfirmantene i disse tre gudstjenestene uttrykker fornøydhet av ganske forskjellige årsaker. Mest overraskende for forskerne var i hvor stor grad konfirmantene uttrykte at de likte å være med i gudstjenesten som ministranter, og at de satte veldig stor pris på å bli en del av det som er solid forankret i tradisjonen.

Barn og unges deltakelse i gudstjenester i forbindelse med trosopplæringstiltakene, kombinert med at det har blitt mer vanlig å ha nattverd i alle gudstjenester, gjør at mange barn går til nattverd når de er med på gudstjeneste i forbindelse med trosopplæringstiltak.

Stiftelsen kirkeforskning KIFO arbeider med et treårig forskningsprosjekt om «Barnenattverd» i 2016-2018. Prosjektet vil undersøke hvordan barnenattverd introduseres og praktiseres innenfor rammen av Trosopplæringsreformen og hvilke utfordringer dette reiser for trosopplæringsarbeidet. Barnenattverd vil også settes inn i en videre kulturell og historisk sammenheng ved å se på hvordan denne praksisen bidrar til å endre opplevelsen av nattverden og gudstjenesten. Kan barnenattverd forstås som en del av en dyptgripende endring av den norske nattverdstradisjonen?

En konsekvens av at mange av trosopplæringstiltakene innebærer deltakelse på en gudstjeneste, er at mange gudstjenester i løpet av året er tilrettelagt for bestemte aldergrupper. Slik preger trosopplæringen menighetens gudstjenesteliv både når det gjelder innhold og oppslutning. Når barn og unge deltar som medarbeidere i gudstjenesten er det viktig at medvirkningen er reell, og at det er fullverdige gudstjenester som hele menigheten har utbytte av å delta på. Samtidig kan «engangsdeltakelse» i forbindelse med breddetiltak veie opp for utviklingen med at «faste» kirkegjengere går sjeldnere i kirken enn tidligere.

### 3.5 Diakoni

Diakoni i trosopplæringen utfoldes både som en holdning til barn og unge, som kunnskap og innhold i trosopplæringen, gode handlinger i møte med hverandre og som tjenesteoppgaver. Diakonen og andre medarbeidere i menighetens diakonale arbeid er ressurser som kan bidra til å legge til rette for samvirke mellom menighetens diakonale arbeid og trosopplæringen. Det har vært økt oppmerksomhet på fagutvikling innen barne- og ungdomsdiakoni de senere årene. Flere diakonale fagutviklingsprosjekter har blitt gjennomført, støttet med trosopplæringsmidler. Eksempler på ressurser og fagbøker er:

#### *KFUK-KFUM: Tro til handling*

Diakoni handler om å gjøre tro til handling. Om nestekjærlighet i praksis, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. KFUK-KFUM har gitt ut et ressurshefte for menigheter og grupper som vil sette ung diakoni på agendaen. Menigheter og ungdomsgrupper får her enkle verktøy og metoder som hjelper dem å gjøre diakoni til en integrert del av ungdomsarbeidet.

Tro til handling er en samling økter, andakter, aktiviteter og tips som inspirerer til å sette fokus på hva slags type fellesskap vi bygger og hvordan vi kan stå opp for andre og opp mot urett. Tro til handling er utviklet og i samarbeid med og testet på ungdomsgrupper og ungdomsledere fra hele landet. Materiellet fokuserer på tre områder som er særlig viktige for å være en synlig og troverdig aktør lokalt; inkluderende fellesskap, stå opp for andre lokalt, stå opp for andre globalt.

#### *Diakonova: Beskytt øyeblikket mitt og Barn, krenkelses, tro*

Det lille barnet er sårbart, og både de gode og de vonde øyeblikkene kan prege det for all framtid. Beskytt øyeblikket mitt handler om hvordan kirken, foreldre og andre voksne kan bidra til å ivareta de minste barnas behov for omsorg.

IKO-forlaget har gitt ut bøkene basert på fagutviklingsprosjektet. Bøkene tematiserer omsorg og makt, tilknytning og trøst og om hvordan omsorg kan praktiseres og stimuleres i kirkelige sammenhenger og hverdagsritualer.

- Hva betyr omsorg for barns utvikling og på hvilken måte?
- Hvilke erfaringer gjør foreldre og prester seg med å tematisere foreldrenes oppveksterfaringer og omsorgsevne i dåpssamtalen?
- Hva med makt i omsorgsrelasjoner? Hva har dåp med omsorg å gjøre?
- Hvilken plass kan omsorg ha i trosopplæringen? Hvordan kan hverdagsritualer bidra til god omsorg?

#### *Kirkelig ressursenter: Trygge rom*

Verbum har gitt ut en tverrfaglig fagbok om trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge. Gjennom boken følger vi de tre ungdommene Espen, Elise og Eva. Artiklene i boken gir hjelp til å tilrettelegge trosopplæringsarbeidet slik at det blir trygt for alle barn og unge som deltar. Blant temaene er sjelesorg for ungdom, hvordan barn og

unge formidler erfaring med seksuelle overgrep og hvordan man kan etablere gode rammer for trosopplæringen, slik at overgrep ikke skjer i kirka. Målgruppen er både ansatte og frivillige som er i kontakt med barn og unge.

*Presteforeningen, Kirkelig ressurscenter, Diakonforbundet og Kirkelig undervisningsforbund (KUFO): Kirkens samtaler med barn og ungdom.*

Prosjektet har arbeidet med fem problemstillinger:

- Situasjonsforståelse og taushetsplikt – hva gjør kirkelige ansatte sammen med barn og ungdom?
- De kirkelige ansattes taushetsplikt – forskjeller, likheter, utfordringer.
- Forholdet mellom taushetsplikten, barns alder og foreldreansvaret.
- Barns autonomi i religiøs sammenheng.
- Lovregulering av meldeplikt til barnevernet versus profesjonelt skjønn.

Prosjektet har ført til utvikling av et ressurshefte som også kan brukes som studieopplegg i lokale staber. Heftet ble delt ut til alle deltakerne på fjorårets trosopplæringskonferanse. Det er også skrevet en bakgrunnsartikkel som utdyper innholdet i ressursheftet. Både heftet og artikkelen publiseres på nettsidene til samarbeidspartnerne og i Ressursbanken.no.

### *Ressurser i møte med flyktnings situasjonen*

I forbindelse med flyktningskrisen høsten 2015 ble det samlet en del ressurser til hjelp for menighetene til å jobbe i trosopplæringen med flyktnings situasjonen. En del av ressursene som er blitt utviklet er særlig relevante i et mangfoldig samfunn hvor barn og unge møter mennesker med andre religioner og annen kulturell bakgrunn. Inkluderende felleskap, å møte «den andre» og dialog er noen av temaene som har blitt aktualisert i møte med flyktnings situasjonen, men som alltid er aktuelle i et mangfoldig samfunn og for barn og unge.

Alle ressurser ligger i Ressursbanken.no.

### **3.6 Misjon**

Misjon, dåp og opplæring hører sammen. Mange menigheter har en avtale med en misjonsorganisasjon, som ofte er knyttet opp til et konkret misjonsprosjekt. Menighetens misjonsprosjekt er en ressurs for å jobbe med misjon på en konkret måte i trosopplæringen. I Ressursbanken.no finnes det pedagogiske ressurser om å være en misjonerende kirke, tilpasset de enkelte aldergruppene, og henvisning til litteratur for hvordan sette misjon inn i trosopplæringstiltak. Det er for eksempel utviklet misjonsressurser for Lys våken og for konfirmanttiden.

SMM (Samarbeid menighet og misjon) har også dette året delt ut stipend til «Misjon i trosopplæring». Der kan menigheter søke på inntil kr 50 000. Det er prosjektstøtte til menigheter som lager ressurser om misjon i trosopplæringen, og der et av kriteriene er at dette er ressurser som andre menigheter kan benytte.

En kursdag med tittel «Misjon Nært eller nokså fjernt ...?» ble arrangert under misjonsuka i Oslo i år. IKO, sammen med Oslo bispedømme var arrangører. Tema var hvordan menigheten kan gjøre misjon begripelig og konkret for barn og unge i dag. SMM har som mål for å få til denne type misjons-fagdager i alle bispedømmer.

Prosjekt som har hatt misjon som tema, gjennom forskning, metode- og materiellutvikling, har vært både mange og varierte. Barne- og ungdomsorganisasjonene, høgskolene og fagpersoner har bidratt til å lage gode ressurser, både til kunnskap og inspirasjon for ansatte og frivillige og til bruk i trosopplæringen. Dette spenner fra å utvikle leirkonsept med tema misjon, gjestebud for konfirmanter, fagbøker om misjon til forskning om kontekstuell bibellesning.

Barn og unge møter og forholder seg til religiøst og kulturelt mangfold, både i sitt fysiske nærmiljø og på internett. Boken *Kirken i verden – verden i kirken*, kom dette året som resultat av et prosjekt tildelt VID, Misjonshøgskolen gjennom utviklingsmidler i



trosopplæringen. Boken tar opp globaliseringens konsekvenser for barn og unges oppvekstvilkår, med særlig henblikk på hvordan trosopplæringen møter utfordringer og muligheter disse fører med seg. Det utvikles også et nettbasert studieopplegg.

### *Religionsmøte og dialog*

I Kirkemøtets vedtak om Religionsmøte og dialog (KM sak 15/16) oppfordres menighetene til å satse på arbeid med tros- og livssynsdialog, bl.a. ved å styrke arbeidet med tros- og livssynsdialog i trosopplæringen. Komiteen som behandlet sak 15/16 sa i sine merknader at «Kirken må gi barn og unge kunnskap om kristen tro og hjelp til å fortolke og forholde seg til andre religioner og livssyn. Livstolking og livsmestring handler ikke minst om å finne sin egen identitet i et mangfold av ulike livssyn. Trosopplæringen må hjelpe barn og unge til å lage meningsfulle forbindelser mellom det de lærer på skolen og det kirken lærer. De må bli trygge i egen tro og få kunnskap og gode erfaringer som setter dem i stand til å forholde seg til andre med annet tros- eller livssyn.»

Som en oppfølging av kirkemøtevedtaket arrangerte de kirkelige dialogsentrene i april 2017 en konsultasjon der tros- og livssynsdialog i trosopplæringen ble drøftet ut fra følgende spørsmålsstillinger:

- Hvorfor skal trosopplæringen i kirken innbefatte tros- og livssynsdialog?
- Hvordan forholder trosopplæringen seg til de andre religionene og livssynene?
- Hvordan kan dette tematiseres/være en del av metoden i trosopplæringstiltak?
- Kan man ha trosopplæringstiltak hvor også andre tros- og livssyn inviteres inn?

I forordet til Plan for trosopplæring står det «Trygghet på egen religiøs tilhørighet er viktig i et mangfoldig samfunn som utfordrer til toleranse og religionsdialog.» Et søk i lokale trosopplæringsplaner viste at ordet «religionsdialog» bare er nevnt i 62 lokale trosopplæringsplaner; fire i Borg bispedømme, seks i Nidaros og resten i Oslo. Dette kan være uttrykk for at menighetene tenker at kirkens trosopplæring skal utruste til dialog, men at denne skjer på andre arenaer enn i kirkens trosopplæring. Det er også avhengig av kontekst hvor naturlig det er å legge til rette for dialog og religionsmøter i trosopplæringen. Holdningsskapende arbeid der en snakker respektfullt *med* hverandre og *om* hverandre bidrar til å ruste barn og unge til dialog.

Samtidig kan en si at trosopplæring *er* dialog ved at barn og unge som deltar i kirkens trosopplæring bringer et mangfold av religiøse forestillinger med seg. Et eksempel på dette er konfirmanterens refleksjoner i møte med døden som spenner mellom det kristne oppstandelseshåpet, forestillinger om reinkarnasjon og ateisme.

Flere utviklingsprosjekt har bidratt med ressurser til arbeidet med dialog i trosopplæringen og er tilgjengelige i Ressursbanken.no.

«Fra ord til handling – religionsdialog for ungdom» Kirkens Nødhjelp (2012)

«Det store gjestebudet – konfirmantopplegg med fokus på dialog» KIA – Kristent interkulturelt arbeid (2012)

«Homo-hore-jøde-terrorist-svarting»-sier vi» Kirkelig dialogsenter (2013) ressursmaterieell om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme for ungdommer og unge voksne)

«Diapraksis som trosopplæring i flerkulturelle lokalsamfunn» Diakonhjemmets Høgskole (2014)

«Religionsdialogisk festival som trosopplæring» (2016) Kirkene i Gamle Oslo

Ungdommens kirkemøte arbeider med oppfølging av KM sak 15/16 Religionsmøte og dialog med sakene UKM 06/16 «Dialog og sosiale medier» og UKM 04/17 «Dialog i praksis.»

### **3.7 Musikk og kultur**

Plan for trosopplæring sier blant annet følgende om musikk og kultur i trosopplæringen:

«Menighetens musikalske og kulturelle virksomhet er trosopplæring i bred forstand, og utgjør viktig innhold, arenaer og arbeidsmåter i trosopplæringen. [...] Arbeidet med musikk og kultur i trosopplæringen gir gode muligheter for tverrfaglig samarbeid mellom menighetens ansatte. Det ligger også et positivt potensial i samarbeid mellom menigheten, kulturinstitusjoner og kunstnere i lokalsamfunnet.» Også dimensjonene «Samarbeid med

barne- og ungdomsorganisasjoner» og «Tverrfaglig samarbeid» omhandler mulighetene som ligger i å inkludere musikk og kultur i trosopplæringsarbeidet. I Planens Kapittel 3 «Trosopplæringsens innhold», forutsettes det at sang, musikk og kultur inngår som en integrert del i trosopplæringsens innhold.

Kor og kulturvirksomhet har helt fra starten av vært etterspurt som tema i mange av trosopplæringsreformens utlysninger.

For å realisere disse mulighetene, er det nødvendig at kirkemusikeren involveres i planlegging og gjennomføring av trosopplæringstiltak. Slik sikres musikalsk kompetanse og at trosopplæringen sees i sammenheng med menighetens musikkarbeid. De fleste kirker har et orgel. Møte med instrumentet, musikken og musikeren på nært hold gir barn og unge flotte opplevelser i kirken. Sang og musikk utgjør sentralt innhold i trosopplæringen. En salme kan romme livsvisdom og trosinnhold som blir med gjennom livet. For å sikre helhet og mangfold, må også denne delen av trosopplæringsens innhold gjennomtenkes.

Noen menigheter har utarbeidet en sang/ salmekanon for trosopplæringen som del av sin lokale trosopplæringsplan. Kirkerådet vurderte i arbeidet med Plan for trosopplæring å lage en slik kanon nasjonalt, men i dialog med flere kirkemusikalske aktører ble det konkludert med at en felles nasjonal salmekanon for trosopplæring ikke vil ivareta lokalt særpreg og tradisjoner godt nok. I stedet er det utviklet flere ressurser om salmer i trosopplæringen som ligger i Ressursbanken.no. En gjennomgang av sang- og salmeforslagene i programressursene til breddetiltakene er i prosess for å sikre helhet og mangfold i forslagene.

I forbindelse med lanseringen av Norsk salmebok 2013 er det utviklet mange ressurser om bruk av salmer i trosopplæringen. I forbindelse med Lys Våken høsten 2014 ble det utviklet et eget opplegg om salmeboken og gitt økonomisk støtte slik at 6000 barn fikk sin egen salmebok med hjem.

I 2017 mottar Ung kirkesang prosjektstøtte til å arrangere korlederkonferansen «Salmer og sanger som trosopplæring», i samarbeid med Kirkelig utdanningscenter i nord som arbeider med utviklingsprosjektet «Salmer og sanger i kirkas trosopplæring». Trosopplæringskonferansen 2017 vil ha en musikalsk profil der orgel, synliggjøring av PiO<sup>8</sup>-prosjektet og barnekor vil være bærende elementer.

#### *Kor i trosopplæringen*

Forholdet mellom menighetens kontinuerlige arbeid for barn og unge og den mer «prosjektbaserte» deltakelsen i tidsavgrensede tiltak dere hele årskull inviteres inn, har vært et sentralt tema i arbeidet med trosopplæringsreformen. Plan for trosopplæring oppfordrer til samarbeid og samvirke, slik at dette kan være supplerende strategier som til sammen legger til rette for at flere barn og unge deltar i kirken. Det var forventet at oppslutningen om kirkens kontinuerlige arbeid for barn og unge ville øke når kirken over flere år henvender seg systematisk til alle medlemmer og tilhørige i de ulike aldergruppene.

Den norske kirke er den største aktøren når det gjelder kor for barn og unge i Norge. I 2004 var det registrert 1266 kor for barn og unge, med til sammen 32156 medlemmer. I 2016 er tallene redusert til 1064 kor og 21452 medlemmer. Ung kirkesang har økt fra ca. 5000 medlemmer i 2004 til ca. 8000 i 2016. I samme periode har antall medlemmer i organisasjonen «Ung i kor» steget fra 7444 til 10484, så det ser ikke ut til å være en generell nedgang i oppslutningen om kor blant barn og unge. I tillegg til Ung kirkesang, er Acta og Norges KFUK/KFUM organisasjoner med et relativt stort korarbeid med henholdsvis 287 og ca. 200 kor i 2015 med til sammen ca. 11500 medlemmer. SoulChildren som hører til Acta er Norges hurtigst voksende korvirksomhet. Det ser ut til at mye av dette voksende korarbeidet ikke rapporteres gjennom menighetenes årsstatistikk.

Kirkerådet er i gang med kartlegging for å få en samlet oversikt over utviklingen innen korarbeid for barn og unge i Den norske kirke og de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene.

---

<sup>8</sup> Pilegrim i orgelsko er et nytt, nasjonalt prosjekt for orgelspillende barn mellom seks og nitten år. PIO har som hovedmål at barn og unge får del i den kirkemusikalske arven gjennom orgelet, og selv nyskaper og setter sitt preg på musikken.

Gjennom hele reformperioden har korarbeid som del av menighetens trosopplæringsplan blitt tematisert gjennom lokale forsøk, fag- og metodeutvikling og tema på Trosopplæringskonferansen. I mai 2011 sendte Kirkerådet et notat til bispedømmerådene med veiledning om aktuelle spørsmålsstillinger i forbindelse med godkjenning av lokale trosopplæringsplaner. Forholdet mellom kontinuerlige og tidsavgrensede tiltak i trosopplæringen ble behandlet grundig i dette notatet. Det ble gitt tre eksempler på hvordan barnekoret kan inngå i menighetens plan for trosopplæring.

- 1) Alle 6-8-åringene i menigheten synger i barnekoret (2 t/uke, 40 uker/år, 80tx3år = 240t).
- 2) Barnekoret har ansvar for et tidsavgrenset opplegg for 7-åringene med 4 øvelser og en helg (20 t)
- 3) Barnekoret fremfører musikal, alle 6-8-åringer er invitert til forestilling med påfølgende fest (3 timer x 3år = 9 timer trosopplæring).

I eksempel 1 er det kontinuerlige tiltaket et tiltak som har reelt potensiale til å inkludere alle i aldersgruppen, og kan derfor integreres i menighetens systematiske trosopplæring for alle døpte. Når et kontinuerlig tilbud inngår i planen, må innholdet beskrives og innpasses i menighetens helhetlige plan. I eksempel 2 og 3 har barnekoret en funksjon som samarbeidspartner ved gjennomføring av et breddetiltak for et eller flere årskull. Gjennom et slik samarbeid kan det eksisterende trosopplæringsarbeidet integreres i et breddetiltak. Menigheten får verdifull hjelp til å gjennomføre gode breddetiltak og det kontinuerlige arbeidet får en bred kontaktflate som igjen kan føre til flere deltakere i det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet.

### *Forestillinger om nåde*

I forbindelse med at 2017 er et jubileumsår for reformasjonen utlyste Kirkerådet i samarbeid med Norsk Scenekunstbruk prosjektmidler til utvikling av forestillinger som aktualiserer reformasjonens temaer for barn og unge i dag, under overskriften «Nåde 2017». Den økonomiske rammen for utlysningen var på 1,5 millioner kroner. Det ble mottatt 37 søknader fra hele landet med en total søknadssum på over kr 9,5 millioner. Søknadene viste stort mangfold i både form og innhold. Syv prosjekt ble tildelt støtte på bakgrunn av en helhetlig vurdering med vekt på innhold og kunstnerisk kvalitet:

- Artic Rose Productions: Barnas bål
- Blendwerk: Martin
- Fortelleriet/ Helga Samset: Jakob – veien hjem er lang
- Happy Monks produksjoner: Korfor er det så mørkt her?
- Hordaland Teater: Josef og brørne hans (Prosjektet er avlyst)
- Kirketeatret i Fredrikstad: Lille-Lene
- Inamorata Dance Company: Størst av alt

I tillegg til forestillingene ovenfor, som er tildelt i samarbeid med Scenekunstbruket, har Kirkerådet støttet to prosjekt som er utviklet i samarbeid med Tunsberg og Agder og Telemark bispedømmekontor; «Katharinas stemmer» (Kattas figurteater) og «Hvem banker» (Tore Thomassen). Også andre regionale aktører har utviklet scenekunstproduksjoner for barn og unge i kirken som de tilbyr til menighetene i sitt distrikt.

Forestillingene turnerer i kirker over hele landet høsten 2017. Kirkerådet samarbeider med bispedømmerådene om å koordinere tider og steder for forestillingene. Pr. august 2017 er det avtalt ca. 120 visninger av forestillingene. Det er stor variasjon mellom bispedømmene når det gjelder respons fra menighetene. Noen bispedømmer har stimulert prosjektet gjennom fagdager, økonomisk støtte til visninger og praktisk tilrettelegging av turne. Dette, i kombinasjon med at aktørene har regional tilhørighet, ser ut til å være faktorer som har betydning for at menighetene ønsker å benytte seg av et tilbud om scenekunst i trosopplæringen.

Prosjektet «Forestillinger om nåde» er et tverrfaglig samarbeidsprosjekt mellom trosopplærings- og kulturrådgiverne i Kirkerådet og på bispedømmekontorene. Dette gir verdifull erfaring og bidrar til tverrfaglig kompetanseutvikling på nasjonalt og regionalt nivå

i kirken. Prosjektet gir også menighetene erfaring med hvordan profesjonell scenekunst kan være en ressurs i kirkens arbeid med barn og unge. Prosjektet vil bli evaluert som grunnlag for videre utvikling og satsing på dette området.

Kirkerådet har også støttet prosjektet «Jupmelen Giele /Guds stemme – syng for livet». Åarjelhsaemien Teatere og Saemien Aålmege (SÅR)- samisk menighet i sørsamisk område samarbeider om prosjektet. Jupmelen giele- Guds stemme har mange forskjellige uttrykk, også et sørsamisk. Målsetningen med prosjektet er å finne, oversette og fremføre salmer, sanger, kristen joik og annet materiale som blir fremført slik at menigheten får ta del i det og komme med innspill på innhold og fremføring. I prosjektet vil det inngå en del forskning og oversetting. Målet er å etablere et samisk repertoar som kan brukes i tradisjonell advents- og julefeiring, og også ellers når folk møtes i sosiale sammenhenger.

### **3.8 Frivillig medarbeiderskap**

Kirkelig årsstatistikk viser at 476 menigheter tilbyr lederkurs for ungdom og unge voksne i alderen 13-30 år med 6288 deltakere i 2016. Dette tallet har steget de siste to årene. 529 menigheter arrangerte fest for frivillige med 26 726 deltakere, og 268 menigheter ga tilbud om opplærings- eller motivasjonssamlinger for frivillige voksne medarbeidere, med 8778 deltakere.

Trosopplæringsrapportene viser at et stort antall frivillige er involvert i menighetenes trosopplæringsarbeid. 24068 frivillige medarbeidere var involvert i trosopplæringsarbeidet i 2016 og hver frivillige medarbeider var involvert i gjennomsnitt i ca. to tiltak. I en periode skulle menighetene anslå hvor mange av disse som var nyrekrutterte til arbeidet, for å følge med på om trosopplæringsarbeidet gjenbrakte frivillige fra menighetens øvrige virksomhet, eller om det var nye medarbeidere som ble rekruttert. Menighetene rapporterte at om lag halvparten av de frivillige medarbeiderne i trosopplæringen var nyrekrutterte. Etter mange år med dette spørsmålet, stilte menighetene spørsmål tilbake om hvor lenge en nyrekruttert medarbeider kunne regnes som «ny». Dette illustrerer at flere som har kommet inn i frivillig tjeneste i forbindelse med trosopplæringsarbeidet, har blitt værende som frivillig over tid.

Frivilligheten i trosopplæringsarbeidet har vært fulgt med forskning gjennom hele reformperioden. I 2016 la Det teologiske menighetsfakultet fram resultater fra forskningsprosjektet «Felleskap og organisering – frivillig innsats i kirkens trosopplæring». Prosjektet reiser spørsmålsstillingene: «Det er et uttalt mål at frivillige skal bidra til å gjennomføre aktiviteter og tiltak i Den norske kirkes trosopplæring. Men hvordan gjøres dette og hvordan fungerer det? Hvordan organiseres den frivillige innsatsen? Og hva betyr fellesskap og integrering for frivillighet?».

Prosjektet påviser at frivilligheten i forbindelse med trosopplæringens breddetiltak mange steder har et instrumentelt preg, for eksempel ved at foreldre bidrar med praktisk hjelp ved gjennomføring av Lys våken. Søndagsskolen ga på motsatt side eksempel på et tiltak der frivillige står for planlegging og gjennomføring av aktiviteten, selv om innholdet i stor grad er tilrettelagt gjennom ressurser som utvikles av Søndagsskolen nasjonalt.

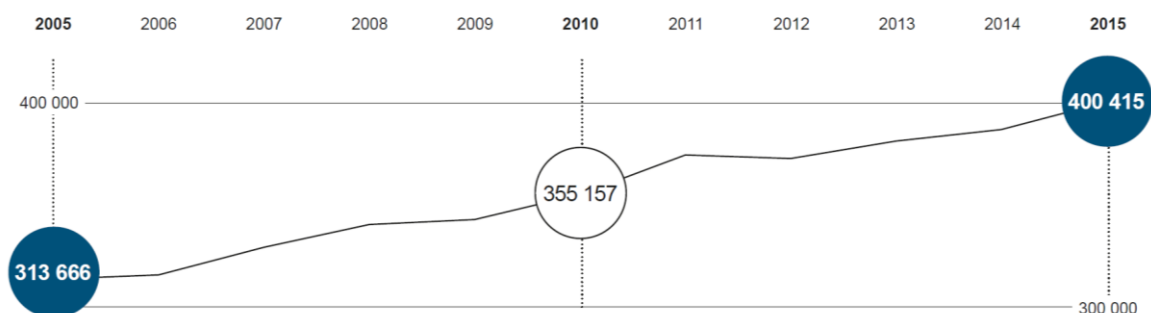
Prosjektet oppsummeres i fire hovedpunkter:

1. Det bør tas initiativ til å styrke de faglige rammene rundt rekruttering, opplæring og administrasjon av frivillig arbeidskraft. Særlig vil det være viktig å finne fram til strategier som kan sikre mer varige tilknytninger mellom frivillige og menigheten.
2. Et langsiktig arbeid med frivillige bør løfte blikket fra en instrumentell forståelse til at frivillige får opparbeide eierskap til oppgaven og sammenhengen innsatsen inngår i.
3. Ingen av de kirkelige stillingene særskilt faglige forutsetninger for å håndtere den ubetalte arbeidskraften på en profesjonell måte. Det er behov for kompetanseheving på dette feltet.
4. Trosopplæring og menighetsutvikling hører sammen. Frivillighet i tilknytning til trosopplæringen bør legge til rette for deltakelse i meningsfulle aktiviteter som oppleves meningsfulle og utviklende for den som er frivillige.

Samtidig anerkjenner forskerne at det er verdifullt med ulike former for frivillighet – fra kortvarige, konkrete hjelpeoppdrag til helhetlig ansvar for planlegging og gjennomføring av tiltak. Det legger til rette for at mange ulike mennesker kommer i kontakt med kirken, noe som igjen kan skape motivasjon til å engasjere seg mer i menighetens fellesskap.

### 3.9 Samarbeid med barne- og ungdomsorganisasjoner

Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) dokumenterer i rapporten «Ung frivillighet 2016» at den unge frivilligheten vokser og at dette har vært en trend i over ti år. I 2015 vokste barne- og ungdomsfrivilligheten med mer enn 13 000 medlemmer – den største økningen siden 2011. Til sammen har barne- og ungdomsorganisasjonene over 400 000 medlemmer.



**Figur 2: Medlemmer i barne- og ungdomsorganisasjonene**

Tellende medlemmer blant organisasjoner som mottok grunnstøtte året etter grunnlagsåret, 2005-2015 (inkluderer ikke ungdomspartiene).

KILDE: FORDELINGSUTVALGET

De kristne barne- og ungdomsorganisasjonene er en vesentlig aktør i den unge frivilligheten i Norge. Av hundre mottakere av tilskudd gjennom ordningen Frifond-organisasjon i 2016, var 14 organisasjoner med tilknytning til Den norske kirke. De kristne barne- og ungdomsorganisasjonene følger samlet sett den samme økningen, men det er store variasjoner organisasjonene imellom.

Plan for trosopplæring oppmuntrer til og gir flere eksempler på hvordan menigheten kan samarbeide med barne- og ungdomsorganisasjoner om trosopplæring. På spørsmålet «Samarbeider dere med andre organisasjoner?» har 463 enheter svart «ja», mens 123 enheter har krysset av for «nei» eller ikke svart noe i årsrapporten for trosopplæringsarbeidet 2016. Søndagsskolen, KFUK/KFUM og Acta er de organisasjonene som er ført opp som samarbeidspartnere av flest enheter, men oversikten viser at et stort antall organisasjoner samarbeider med menighetene om trosopplæringsarbeidet<sup>9</sup>.

Stiftelsen Kirkeforskning har gjennomført et forskningsprosjekt om samarbeid mellom kirken og de kristne organisasjonene. Prosjektet er presentert i KIFO rapport 2014:1 «Profesjonalisering og frivillighet»<sup>10</sup>. Prosjektet er en kvalitativ studie der de har intervjuet trosopplæringsansatte i Den norske kirke, ansatte i kristne organisasjoner på regions- og krets nivå med ansvar for barne- og ungdomsarbeid, og frivillige med tilknytning til en de kristne organisasjonene. De analyserte også hvordan samarbeid beskrives i et utvalg lokale trosopplæringsplaner. Leirsamarbeid og bruk av ledertreningsopplegg utviklet av organisasjonene var utbredte samarbeidsformer. De fant at arrangementssamarbeid der grupper fra organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid, for eksempel kor eller speidere, bidrar inn i et trosopplæringstiltak, også var ganske vanlig. I et innledningskapittel settes samarbeidet mellom Den norske kirke og organisasjonene inn i en videre historisk og sosiologisk sammenheng. Rapporten danner grunnlag til å arbeide videre med å få til et godt samvirke mellom breddetiltakene i kirkens trosopplæringsplaner og barne- og ungdomsarbeidet som skjer i regi av de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene.

<sup>9</sup> Se oversikt i vedlegg 3

<sup>10</sup> <http://www.kifo.no/profesjonalisering-og-frivillighet/>

Kirkerådet drøftet samvirke mellom Den norske kirke og barne- og ungdomsorganisasjonene i desember 2016 og gjorde følgende vedtak: (KR sak 68/16)

- 1. Kirkerådet ser samvirket mellom barne- og ungdomsorganisasjonene og Den norske kirke som verdifullt og viktig, jf Plan for trosopplæring, Gud gir – vi deler. Et slikt samvirke er nødvendig for å få til en god vekselvirkning mellom tidsavgrensede trosopplæringstiltak og det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet.*
- 2. Kirkerådet ber administrasjonen å videreføre dialogen med ledelsen i alle barne- og ungdomsorganisasjonene, både i møter med den enkelte organisasjon og i felles fora slik som samarbeidsrådet for barne- og ungdomsorganisasjonene. I denne sammenheng bes administrasjonen vurdere behovet for mer formaliserte samarbeidsavtaler. Forholdet til barne- og ungdomsorganisasjonene må sees i lys av den generelle gjennomgangen av Den norske kirkes relasjon til kirkelige organisasjoner og institusjoner som Kirkemøtet har bedt om i sak 8/16, pkt. 3f.*

En arbeidsgruppe arbeider med en plattform for samarbeid som organisasjonene skal drøfte i Samarbeidsrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner i september. Plattformen har som mål å bidra til å realisere potensiale som ligger i et godt samvirke og styrket samarbeid mellom menighetene og organisasjonene. Et bredt barne- og ungdomsarbeid med kontinuerlige tilbud i lokalsamfunnet, og regionale og nasjonale tilbud om ledertrening og leir skaper gode muligheter for at barn og unge kan delta i fellesskap der tro leves og læres over tid. Menighetene bør vurdere om deres lokale trosopplæringsplaner skal inneholde mål om at hvert enkelt barn og ungdom skal delta i et kontinuerlig arbeid i et visst omfang i de ulike aldersfasene. Da må planen inneholde strategier for hvordan dette skal legges til rette gjennom samarbeid om tidsavgrensede tiltak med tydelig utfordring til å bli med i det kontinuerlige arbeidet videre. I konfirmasjonstiden gjennomføres dette noen steder ved at konfirmantene velger «linje» der de deltar i et kontinuerlig arbeid en viss tid.

### **3.10 Tverrfaglig samarbeid**

En helhetlig trosopplæring som er integrert i menighetens ordinære virksomhet, krever eierskap og tverrfaglig samarbeid. KIFO viste i rapporten «Stillinger, kompetanse, samarbeid- om samarbeid og tverrfaglighet mellom stillingstyper og fagområder i trosopplæringen»<sup>11</sup> at et bredt spekter av stillinger er involvert i trosopplæringsarbeidet i tillegg til de undervisningsansatte. Både organister, diakoner, prester og kirkeverger oppga at de var involvert i trosopplæringsarbeid. KIFO sin vurdering er at «*Selv om en kan snakke om mye godt samarbeid mellom ulike grupper av ansatte og fagområder i trosopplæringen, kan en neppe snakke om tverrfaglighet som et kjennetegn ved trosopplæringsreformen, i alle fall ikke når det gjelder den konkrete trosopplæring som uttenkes og gjennomføres på lokalplan.*»

Undervisningstjenesten i Den norske kirke har blitt vesentlig styrket med et stort antall nye stillinger i årene som trosopplæringen har blitt trappet opp. Som del av en treårig forskningsavtale, gjennomførte en forskergruppe ved Det teologiske menighetsfakultet en kartlegging av ansatte i undervisningstjenesten i 2015<sup>12</sup>. Rapporten peker i oppsummeringen på at «*Utfordringer som er viktige for å bli værende i undervisningsstillinger er samarbeid og felles visjon i staber, samt i større grad få lagt til rette for en kompetanseheving som møter hverdagen til den enkelte undervisningsansatte.*

---

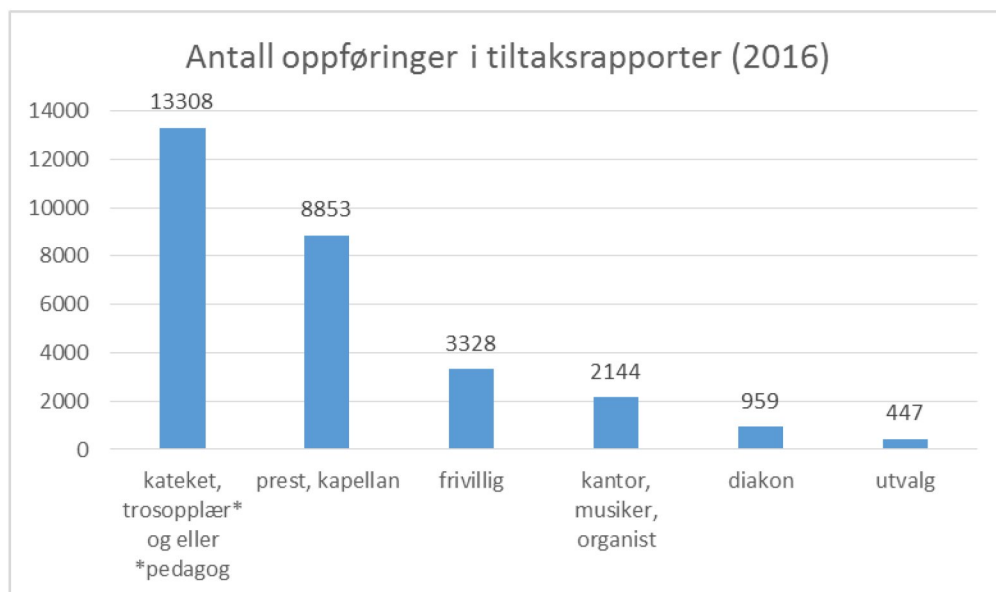
<sup>11</sup> [http://www.kifo.no/wp-content/uploads/2016/09/Stillinger-kompetanse-samarbeid\\_KIFO-Rapport-2012\\_2.pdf](http://www.kifo.no/wp-content/uploads/2016/09/Stillinger-kompetanse-samarbeid_KIFO-Rapport-2012_2.pdf)

<sup>12</sup>

[http://www.mf.no/sites/mf/files/users/Dokumenter/Forskning/Trosopplaring/kompetanse\\_ utdanning\\_og\\_m otivasjon- en kartlegging av undervisningstjenesten i den norske kirke 2015.pdf](http://www.mf.no/sites/mf/files/users/Dokumenter/Forskning/Trosopplaring/kompetanse_ utdanning_og_m otivasjon- en kartlegging av undervisningstjenesten i den norske kirke 2015.pdf)



Et fritekstsøk i menighetenes lokale planer gir et inntrykk av hvilke ansatte som er ansvarlig for de ulike tiltakene. Av totalt 18627<sup>13</sup> planlagte tiltak i 2016 sto en undervisningsansatt oppført som ansvarlig for 13308, mens en prest sto som ansvarlig for 8853 tiltak. Oversikten viser at alle de vigslede stillingene er oppført som ansvarlig for trosopplæringstiltak. Det er også verd å legge merke til at så mange som 3258 tiltak har frivillige som ansvarlige for tiltaket.



Hvis en skal lete etter tverrfaglig samarbeid i tiltakene, kan en se i hvor stor grad flere står oppført som ansvarlig for tiltaket. Tabellen viser at ansvaret for ca. halvparten av tiltakene er plassert på en medarbeider, mens den andre halvparten har to eller flere ansvarlige. Selv om den konkrete utførelsen av trosopplæringstiltak ofte involverer flere ansatte, kan det hende at menighetene velger å sette opp en ansvarlig for tiltaket for å tydeliggjøre hovedansvar.

4 eller flere av disse	831
3 av disse	2237
2 av disse	5278
1 av disse	8725

Den opplevde ressursknappheten i kirken både når det gjelder økonomi og bemanning, er en motkraft til idealet om tverrfaglig samarbeid i stabene. Flere av bispedømmerådene uttrykker bekymring for at prestenes arbeidstidsavtale medfører at prestens involvering i trosopplæringstiltak og deltakelse i barne- og ungdomsarbeid blir svekket. Også når det gjelder diakonene og kirkemusikerne, er kapasitet et hinder for samarbeid om planlegging og gjennomføring av trosopplæringen. Det er et lederansvar å bidra til tverrfaglig samarbeid for å realisere kirkens oppdrag. Prost og kirkeverge har en viktig rolle i sin ledelse av de ulike stillingene slik at det kan brukes tid på samarbeid. Andre ledelsesgrep for å bidra til tverrfaglig samarbeid, er å ta opp trosopplæring som sak i stabsmøtene jevnlig og å legge til rette for tverrfaglige fagsamlinger i fellesrådet, prostiet og på bispedømmeplan.

### 3.11 Kommunikasjon

Strategisk kommunikasjon og en høy grad av synlighet, sammen med et godt omdømme, er avgjørende for å skape god oppslutning om trosopplæringen. Strategisk vil i denne sammenheng si bevissthet om målgrupper, budskap, mottakerperspektiv, bevisst bildebruk og visuell kvalitet. Mediebruken har endret seg markant siden reformen startet og kommunikasjonskanalene er blitt flere, mer effektive og enklere å bruke. Direkte

<sup>13</sup> Menigheten kan føre opp flere som ansvarlige for tiltak, derfor blir summen ansvarlige høyere enn antall tiltak.

kommunikasjon basert på telefonnummer og e-postadresser, postadresser) er avgjørende for å kommunisere trosopplæringstiltak. På noen områder er mulighetene innskrenket: Ranselpost via skolen tillates i mindre og mindre grad. Fødselsmeldinger direkte fra Folkeregisteret på bakgrunn av sykehusenes registrering sendes i mindre grad direkte til menighetene. Endringer i Folkeregisterloven medfører innstramminger når det gjelder muligheten til å benytte utsendelse av informasjon til ikke-medlemmer. Fra 2017 sendes den nasjonale brosjyren om konfirmasjon kun til tilhørige og medlemmer og ikke til hele årskullet, slik det er gjort tidligere. Henvendelser til mindreårige (under 18 år) om trosopplæringstiltak som har en kostnad kan komme i konflikt med Markedsføringsloven. Mange av menighetene synliggjør arbeidet sitt gjennom lokalavis og menighetsblad. Det å være til stede i mange kanaler med informasjon er en god kommunikasjonsstrategi.

#### *Medlemsregisteret/kontaktinformasjon*

Medlemsregisteret mottar fødselsmeldinger fra Folkeregisteret. Meldingene skaper grunnlag for postal kommunikasjon og er et avgjørende redskap for eksempel for velkomsthilsen til dåp. Siden smarttelefonen er blitt et sentralt kommunikasjonsverktøy er det viktig å samle inn og bruke mobilnummer og e-postadresser ved alle møtepunkter i trosopplæringen. Denne kontaktinformasjonen kan i framtiden legges til medlemsregisteret. Det gir mulighet til å kommunisere med aktuelle deltakere tett opp til arrangementene og er lett å bruke til påminnelser. Det er ønskelig å se på medlemsregisteret som base for medlemskommunikasjon, på lik linje med en såkalt CRM-database som de fleste medlemsorganisasjoner og bedrifter bruker. (*CRM står for Customer relationship management og kan oversettes til styring av relasjonsmarkedsføring*).

#### *Kommunikasjonsmateriell og visuell profil*

For å effektivisere kommunikasjonsarbeidet er markedsføringen av de nasjonale ressursene basert på grunnleggende prinsipper for merkebygging ved visuell identitet, tekster og bilder. Dette skaper gjenkjennelse og etablerer assosiasjoner. For medarbeidere er det utviklet ikt-system for å lage kommunikasjonsmateriell basert på faste maler og utkast til innhold som tilpasses lokale forhold (trykksak.kirken.no). Det gjenstår noe arbeid for å få flere til å bruke malene og «verktøykassen». Ressursbanken.no inneholder også mye kommunikasjonsmateriell.

Logoene og kommunikasjonsmaterialet er tilpasset de ulike aldergruppene. Høy kvalitet og at noe er lett å kjenne igjen, er viktig i kommunikasjon med i målgruppene. «Størst av alt» er brukt som et navnetrekk for trosopplæringen siden reformen ble igangsatt. Dette fungerer godt, både internt for medarbeidere i kirken og i møte med foresatte og samfunnet. Størst av alt assosieres både med kjærligheten og med barnets plass i kirken og Guds rike. Dette er en logo som kan brukes sidestilt med logoen til aldersinndelte tiltak, og underordnet Den norske kirkes logo. Noen menigheter har utviklet egne navn og profiler på trosopplæringen.

#### *Kommunikasjonskanaler*

Med etableringen av Kirkepartner øker muligheten for nettsider med enhetlig utseende. Ved å bruke nettsider er det raskt å oppdatere og å legge ut informasjon. Men det krever også ressurser til vedlikehold og oppdatering av innholdet. Nettsider, annonser, og app'er fordrer at mottakeren aktivt søker informasjon. Kommunikasjon som henvender seg direkte til målgruppen gir best effekt. Dette kan skje ved bruk av sosiale medier, SMS (tekstmeldinger) chattemuligheter (Snapchat).

#### *Medieomtale*

Breddetiltakene genererer mye presseomtale og fungerer godt som erfaringsgrunnlag for pressekontakt og det å få oppmerksomhet i mediene. Derimot har det vist seg vanskelig å få presseomtale for trosopplæringen generelt.

### *Nasjonal markedsføring*

To digitale medium skiller seg ut når det gjelder betalt markedsføring. Nesten alle i alderen 15 – 59 bruker Facebook. Ved kjøp av annonseplass er det i dag ikke noe annet medium som gir så god og kostnadseffektiv rekkevidde, målgruppestyring og synlighet som Facebook. I Norge gjøres det over 50 millioner søk i søkemotorer hver dag, og 90 prosent av søkene skjer på Google.

Kirkerådet markedsfører dåp og konfirmasjon med kampanjer på Facebook, Instagram og Google. Store deler av året annonseres det på Google for både dåp og konfirmasjon, og i løpet av tre måneder våren 2017 er annonsene i snitt eksponert 50000 ganger per måned, og 10 prosent klikker på annonsen og kommer videre til kirken.no. Filmer om dåp og konfirmasjon har fått gode visningstall på YouTube. For breddetiltakene er de lokale variasjonene i tilbudet så store at det er vanskelig å se for seg nasjonale kampanjer. Det skjer nå en rask utvikling for geografisk målrettet kommunikasjon som gir gode muligheter for menighetenes kommunikasjonsarbeid.

### *Kompetansebygging*

Mange medarbeidere uttrykker behov for kompetanse om kommunikasjon og markedsføring og det er et behov for mer systematisk opplæring. De årlige seminarene på Trosopplæringskonferansen er svært populære. Menighetenes lokale plan for trosopplæring skal inneholde en kommunikasjonsstrategi for trosopplæringen. På ulike nivå i kirken settes kommunikasjon og PR på dagsorden gjennom kurs og seminar. Et bispedømme har arrangert heldagsseminar for bredden av medarbeidere. Denne modellen er tenkt gjennomført i flere bispedømmer. Kirkerådet har støttet utgivelsen av Oddbjørg Aasen Bjørndals fagbok «En mer synlig kirke». IKO som har utgitt boken arrangerer fagdager om kommunikasjon for ansatte og frivillige i menighetene.

## **4. Trosopplæringsreformen i driftsfasen – fortsatt fornyelse**

I rapporten «Avsluttet reform eller fortsatt læring og utvikling<sup>14</sup>» har KIFO undersøkt i hvilken grad samarbeid og læring i fellesskap preger trosopplæringsarbeidet i menighetene også etter at lokal plan er vedtatt og menighetene er kommet over i reformens driftsfasen. De oppsummerer: «*De som uttrykker størst tilfredshet med trosopplæringsreformen synes å være de som ser den som en mulighet til å utvikle og forbedre også de andre delene av menighetens virksomhet. Surveyen viser at disse menighetene også er mest tilfreds med samarbeidsrelasjonene.*».

To tredjedeler av de 135 trosopplæringsansatte som har svart på surveyen oppgir at trosopplæringsplanen spiller en viktig rolle i det daglige arbeidet som arbeidsplan, koordineringsredskap, informasjonsmiddel og evalueringsinstrument. Men to av tre opplever også at menigheten ikke har nok ressurser til å gi det trosopplæringstilbudet som planen beskriver.

Kirkerådet drøftet finansieringen av Trosopplæringsreformen i desember 2013 (Sak KR 54/13) og gjorde følgende vedtak: «Trosopplæringsreformen er ikke fullfinansiert i 2014. Dette forutsetter ytterligere bevilgninger i kommende år.» I NOU 2000:26 ble rammen for reformen beregnet på bakgrunn av reduksjonen av kristendoms-kunnskap i det da nylig lanserte faget KRL. Trosopplæringsreformen ble beregnet til en årlig ramme på 550 millioner, noe som tilsvarer 765 millioner i 2017. Da trosopplæringsreformen ble vedtatt i Stortinget våren 2003 ble den økonomiske rammen for reformen vedtatt å være 250 millioner kroner. Målsettinger og dimensjoneringsnormer av en fullt utbygd trosopplæringsreform ble ikke justert ned av St. meld. nr.7 (2002-2003) i forhold til det som står i NOU 2000:26, selv om den økonomiske rammen ble mer enn halvert i stortingsvedtaket. Etter at reformen ble vedtatt har KRL-faget blitt endret og flere av rammebetingelsene som lå bak de økonomiske modellene i NOU 2000:26 er også endret.

---

<sup>14</sup> KIFO Rapport 2015:1

Dette gjelder særlig det omfattende tilbudet som var skissert knyttet til skolefritidsordningen og at anledningen til å gjennomføre konfirmasjonsundervisning i skolen ble fjernet. Det er ikke kompensert for noen av disse endringene i den økonomiske rammen for reformen.

#### **4.1 Planarbeid**

I arbeidet med trosopplæringsreformen er det etablert en metodikk i menighetene med systematisk planarbeid, evaluering og videreutvikling. Bispedømmerådene følger opp enhetene med en årlig utviklingssamtale med utgangspunkt i menighetens årsrapport i trosopplæringsverktøyet. Samtalene gjennomføres enten i en tverrfaglig gruppe med flere medarbeidere i enheten, eller som gruppesamtale for flere enheter sammen. Denne metodikken bidrar til kontinuerlig læring og utvikling. Gjennomgangen av de 11 sentrale dimensjonene ovenfor viser at det er utviklingspotensial både for trosopplæringen og for helhetlig menighetsutvikling i å arbeide videre med disse i tverrfaglig samarbeid. Menighetens lokale plan videreutvikles kontinuerlig med utgangspunkt i den utøvende trosopplæringen. Når alle tiltak nå er etablert, vil en helhetlig gjennomgang av innholdet i de ulike tiltakene sikre at barn og unge gjennom trosopplæringen møter det sentrale innholdet i kristen tro, i en helhetlig læring der kunnskap, erfaringer og eget liv spiller sammen. Det er viktig at innholdet i de ulike tiltakene beskrives på en måte som gir fleksibilitet til å tilpasse trosopplæringen til den aktuelle situasjonen, samtidig som helheten gjennom det 18-årige læringsløpet blir ivaretatt.

#### **4.2 Tverrfaglighet og faglige nettverk**

Selv om mange ansatte er involvert i gjennomføringen av de ulike tiltakene i trosopplæringen, viser undersøkelser at den som er ansatt som ansvarlig for trosopplæringen ofte føler seg alene om ansvaret. Det må arbeides videre med tiltak som kan styrke reelt tverrfaglig samarbeid om trosopplæringen på alle nivå i kirken; lokalt, regionalt og nasjonalt. At medarbeidere med ulik kompetanse bidrar i planlegging og gjennomføring sikrer kvalitet og helhetlig innhold i trosopplæringen, og det motvirker slitasje hos den enkelte medarbeider. Det vil også bidra til at trosopplæringsarbeidet blir en integrert del av menighetens virksomhet, ikke et prosjekt på siden av kirkens «ordinære» virksomhet.

I arbeidet med trosopplæringsreformen er det etablert ulike former for faglige nettverk og fagsamlinger for kirkelige medarbeidere lokalt, regionalt og nasjonalt. Disse har stor betydning som læringsfellesskap og bidrar til utvikling av ny kunnskap, motiverte og kompetente medarbeidere. De faglige nettverkene og støttestrukturen som disse utgjør bidrar til fortsatt fornyelse og kvalitet i kirkens arbeid med barn, unge og trosopplæring.

Trosopplæringskonferansen er den største, tverrfaglige kirkefagkonferansen i Den norske kirke. Årlig samles mellom 1500 og 2000 ansatte og frivillige fra alle nivå i kirken, organisasjonene og fagmiljøene. IKO – kirkelig pedagogisk senter og Kirkerådet samarbeider om planlegging og gjennomføring av konferansen som har følgende mål:

- Gi faglig påfyll, inspirasjon og kristent fellesskap for ansatte og frivillige medarbeidere i trosopplæringen.
- Være nyskapende, faglig solid og bekrefte god praksis.
- Være en arena for formidling av faglig utviklingsarbeid og erfaringer med trosopplæring.
- Skape felles forståelse og eierskap til trosopplæringens mål og grunnlagstenkning
- Være et møtested og bidra til nettverksbygging mellom lokale medarbeidere, barne- og ungdomsorganisasjonene og fagmiljøene.

Konferansearbeidet bidrar til fagutvikling og involverer et stort antall samarbeidspartnere og har hatt en samlende funksjon for kirkelig undervisning for barn og unge.

#### **4.3 Frivillighet**

Gjennom trosopplæringsarbeidet involveres et stort antall frivillige medarbeidere både i kortvarige hjelpeoppgaver og mer langvarige tjenester. Frivillig innsats er helt nødvendig for å gjennomføre trosopplæringstilbud i tråd med reformens målsettinger. Et systematisk arbeid med frivillighet i menigheten kan bidra til at frivillighetsarbeidet kan få en fellesskapsbyggende funksjon. På dette feltet har forskningen pekt på et behov for

kompetanseutvikling og tydeligere plassering av ansvar slik at arbeidet med frivillighet i kirken også kan bidra til menighetsutvikling.

#### **4.4 Rekruttering til kirkens undervisningstjeneste**

I forbindelse med Trosopplæringsreformen er antallet undervisningsstillinger i Den norske kirke firedoblet, fra ca. 200 til ca. 800. Nye medarbeidere, med ulike pedagogiske utdanninger, er rekruttert inn i disse stillingene. De bidrar til at kirkens faglige kompetanse har blitt styrket og utvidet på en verdifull måte.

En skulle forvente at den store økningen i antall stillinger ville øke rekrutteringen til utdanningene som menighetspedagog og kateket. Men det utdannes foreløpig ikke nok kirkelige undervisningsmedarbeidere til å dekke behovet på dette feltet. Dette må følges opp i kirkens rekrutteringsarbeid. I tillegg er det behov for å prioritere tilrettelegging av kompetanseutvikling og gode rammevilkår for medarbeiderne som er rekruttert inn i stillingene, slik at de blir værende over tid og bidrar til en styrket undervisningstjeneste i Den norske kirke. Kirkemøtet 2015 la vekt på at det må etableres «Alternative veier til katekettjeneste» for medarbeidere som er motivert for å kvalifisere seg og vigsles til kateket. Bispemøtet arbeider med å legge til rette et opplegg for «Veien til vigslet tjeneste».

#### **4.5 Oppfølging og utvikling for undervisningsmedarbeiderne**

De «nye» trosopplæringsstillingerne tilfører kirken pedagogisk kompetanse og økt kapasitet på undervisningsfeltet. Kirkemøtet drøftet rammene for kirkens undervisningstjeneste i sak KM 07/15. Kirkemøtet løftet fram pedagogikk og kristendomskunnskap som kjernekompetanse for å arbeide med kirkelig undervisning, og på en stillingsstruktur med kateket og menighetspedagog som kirkens hovedstillinger på undervisningsfeltet. Kirkerådet og KA gikk i 2014 ut med en anbefaling om å bruke denne strukturen når det ble etablert nye trosopplæringsstillinger. Det ble også anbefalt å etablere så store stillinger som mulig, for å bidra til rekruttering av kvalifiserte medarbeidere. Målet om stillingsstørrelse må allikevel veies opp mot at tjenesteområdene ikke må bli for store.

I rapporten «Kompetanse, utdanning og motivasjon»<sup>15</sup> viser kartleggingen av undervisningsansatte i kirken et «tydelig bilde av en tilfreds og høyt utdannet gruppe undervisningsansatte i kirken». Bispedømmerådene melder allikevel bekymring for at en del trosopplæringsansatte opplever å ha en uavklart rolle, litt på siden av kirkens øvrige arbeid. Å arbeide i møte med stadig nye grupper barn og foreldre er krevende og kan oppleves ensomt. Stillingene bør også ha rom for å jobbe med å bygge relasjon med barn og unge over tid og å bygge nettverk med frivillige medarbeidere.

Når reformen nå er i driftsfasen er det naturlig å se helhetlig på menighetens undervisningstjeneste, framfor å skille mellom kirken «tradisjonelle» undervisningstjeneste og «den nye» trosopplæringen. Samtidig må det fastholdes en forventning om at formålet med de økte ressursene er at tilbudet om trosopplæring skal bygges ut og omfatte flere barn og unge.

#### **4.6 Forskning og fagutvikling**

For å videreutvikle trosopplæringsfeltet i Den norske kirke, gir Kirkerådet støtte til forsøksarbeid, forskning, fagutvikling og utvikling av metodiske ressurser og materiell. Det er verdifullt at organisasjoner, faginstitusjoner, forlag og andre fagmiljø kan bruke sin særskilte kompetanse til det beste for trosopplæringen. I perioden 2004 – 2016 har Kirkerådet tildelt utviklingsmidler til 200 prosjekter. Samarbeidet med fag- og ressursmiljø om slike utviklingsprosjekt er et viktig virkemiddel for å involvere relevante aktører i trosopplæringsarbeidet, bygge faglige nettverk og bidra til en faglig utvikling av trosopplæringsfeltet.

Reformarbeidet har hele veien vært fulgt av forskning. Forskningen har dokumentert reformarbeidet og bidratt til læring og utvikling. Forskningsbasert kunnskap er viktig for videre utvikling av reformen, trosopplæringsfeltet og folkekirken. Formålet med forskning på Trosopplæringsreformen er å kartlegge, dokumentere, bearbeide og evaluere erfaringer når det gjelder reformens innhold, aktiviteter, organisering, resultater og virkninger.

---

<sup>15</sup> <http://www.mf.no/forskningphd/pagaende-prosjekter/forskning-pa-trosopplaeringsreformen/prosjekt1>

Forskningen skal gi kunnskap om avgjørende faktorer som bidrar til å utvikle og fornye Den norske kirkes tilbud til alle dømte barn og unge. I forsøksfasen fulgte Arbeidsfellesskapet (et samarbeid mellom Det teologiske menighetsfakultetet og Diakonhjemmets høgskole, ledet av Otto Hauglin) utviklingen av reformen med følgeforskning. I årene 2011-2014 fulgte Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO) reformarbeidet og i 2015-2017 har Det teologiske menighetsfakultet forskningsoppdraget. Det stimulerer utvikling og bidrar til oppmerksomhet om mål og resultater at arbeidet følges av en gruppe forskere som ser på ulike sider av reformen over et lengre tidsspenn.

#### **4.7 Videre ledelse og støttestruktur for trosopplæringsarbeidet**

I arbeidet med trosopplæringsreformen har det blitt etablert en nasjonal og en regional struktur med ansvar for faglig og administrativ ledelse av reformarbeidet. Tilskuddsforvaltning, utvikling av ressurser, gjennomføring av fagdager, kurs og konferanser er sentrale funksjoner i dette arbeidet. Kirkerådets seksjon for barn, unge og trosopplæring ivaretar de nasjonale oppgavene i nært samarbeid med rådgiverne ved bispedømmekontorene. Denne organiseringen gir nærhet til den utøvende trosopplæringen i menighetene over hele landet, samtidig som arbeidet blir koordinert og erfaringer fra hele landet bidrar til læring og videreutvikling av kirkens trosopplæringsarbeid. Kirkerådet utvikler og drifter ulike nasjonale ressurser, som det digitale planverktøyet og Ressursbanken.no. Bispedømmerådgiverne har en sentral funksjon i å veilede menighetenes i deres arbeid med planlegging og gjennomføringen av den utøvende trosopplæringen. Tilrettelegging av faglige nettverk, både nasjonale og regionale, er også viktige funksjoner som forskningen har vist har stor betydning for læring og utvikling i trosopplæringsarbeidet.

IKO-kirkelig pedagogisk senter har i perioden 2004 – 2016 hatt oppdraget med å legge til rette en obligatorisk mentortjeneste for menighetene i forsøks- og gjennomføringsfasen. Gjennom dette har IKO hatt god tilgang til erfaringer, utfordringer og behov i trosopplæringsarbeidet i menighetene. I driftsfasen er ikke mentortjeneste lenger obligatorisk, men IKO tilbyr fortsatt mentortjeneste og kompetanseutviklingsopplegg for trosopplæringsarbeidet. IKO – kirkelig pedagogisk senter og IKO –forlaget bidrar også med utvikling av materiell, publisering av produktene fra utviklingsprosjektene og gjennomføring av kurs og fagdager.

#### **4.8 Systematisk og sammenhengende**

Selv om trosopplæringen bidrar til at et stort antall barn og unge og deres familier deltar i kirkens fellesskap gjennom trosopplæring og annet barne- og ungdomsarbeid, er det langt igjen før reformens målsetting om en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle dømte kan sies å være realisert. Trosopplæringsmedarbeidere opplever slitasje ved at det på tross av gode opplegg og offensivt informasjonsarbeid oppleves som urealistisk å kunne nå alle. Men det at kirken henvender seg systematisk til alle barn og unge i aldergruppen 0-18 år har en verdi i seg selv, også for dem som av ulike grunner ikke deltar.

Det må arbeides videre med å realisere intensjonen som ligger i samvirke mellom tidsavgrensede tiltak og kontinuerlig arbeid. Hvis et breddetiltak arrangeres i samarbeid med et kontinuerlig tiltak, kan tiltaket strekke seg over flere samlinger og øke muligheten for at flere kan delta. Også når det gjelder breddetiltak i årene etter konfirmasjon, ser det ut til at en «bredsporet tilnærming» med flere parallelle tilbud vil være tjenlig for å legge til rette for at flere ungdommer kan delta i et fellesskap der tro læres og leves. Det er uforløst potensiale å knytte tidsavgrensede tiltak sammen med det eksisterende barne- og ungdomsarbeidet. Det må arbeides videre med å finne gode modeller for slikt samarbeid.

#### **4.9 Døp dem og lær dem – lær dem og døp dem!**

Dåpen er utgangspunktet for kirkens trosopplæring. Men tallene og erfaringene i menighetene forteller at en stor gruppe barn og unge som hører til i kirken, ikke er døpt. Når kirken inviterer til trosopplæringstiltak, må det kommuniseres positivt at opplæringen også er et tilbud til barn og unge som vil delta for å få et grunnlag for å velge dåp. Undersøkelser viser at en vanlig begrunnelse fra foreldre som ikke velger spedbarnsdåp for sine barn, er at de skal få velge selv når de blir større. Plan for trosopplæring har som formål «å bidra til en



*systematisk og sammenhengende trosopplæring [...] for alle døpte i alderen 0-18 år». Dette kan forstås som en avgrensning mot å invitere barn og ungdom som ikke er døpt til kirkens trosopplæring. I en situasjon der et økende antall barn og unge vil ha status som tilhørige i Den norske kirke, er det naturlig at trosopplæringen omfatter «barn og unge mellom 0-18 år i Den norske kirke». Det gir et signal om at kirkens trosopplæring både kan være opplæring med sikte på dåp og opplæring på grunnlag av dåpen.*

#### **4.10 Innført reform – fortsatt prioritert kjernevirksomhet i kirken**

Å gjennomføre et innholdsmessig godt og omfattende trosopplæringstilbud for bredden av kirkens barn og unge, er en oppgave som krever god ledelse, store ressurser og fortsatt høy prioritering også når reformen i driftsfasen skal gjennomføres som en integrert del av menighetenes virksomhet.

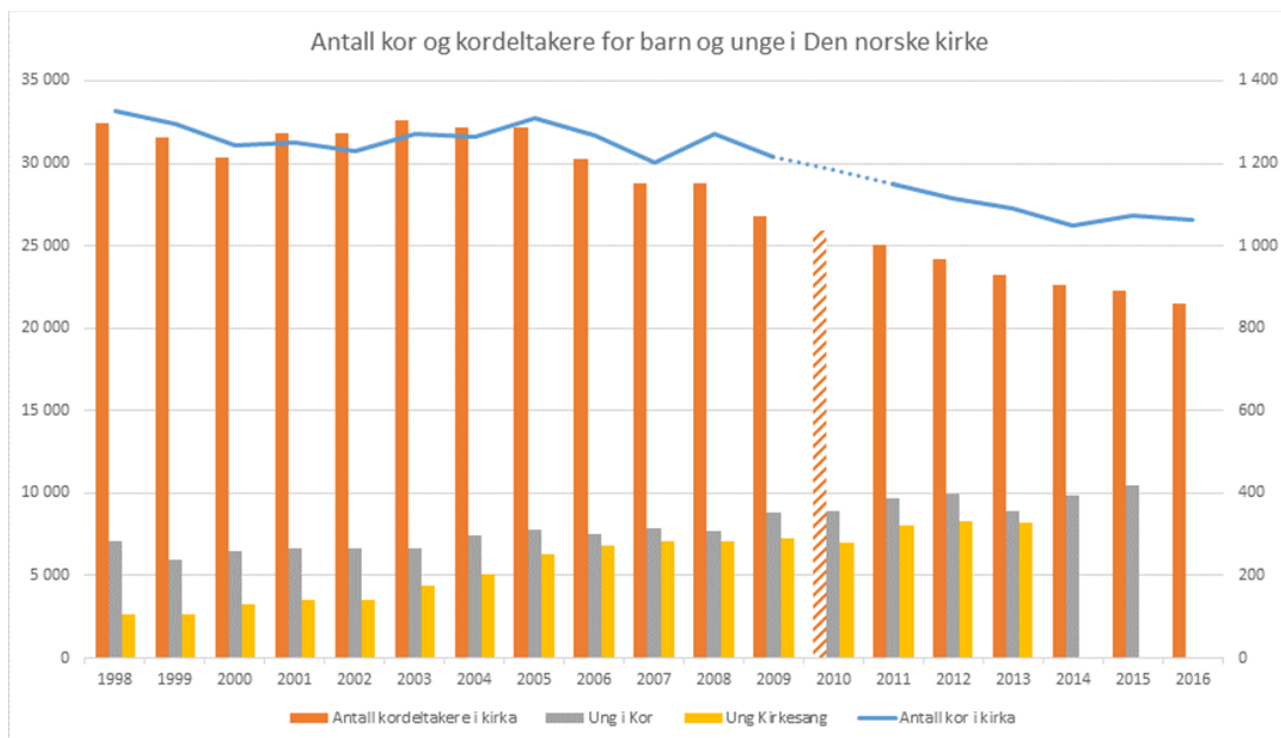
Strategisk planarbeid bidrar til systematisk og helhetlig tenkning om menighetsutvikling. Ambisiøse mål knyttet til alle barn og unge i aldergruppen 0-18 år gjør trosopplæringsreformen til et viktig redskap for å videreutvikle Den norske kirke som en levende folkekirke.

## Vedlegg

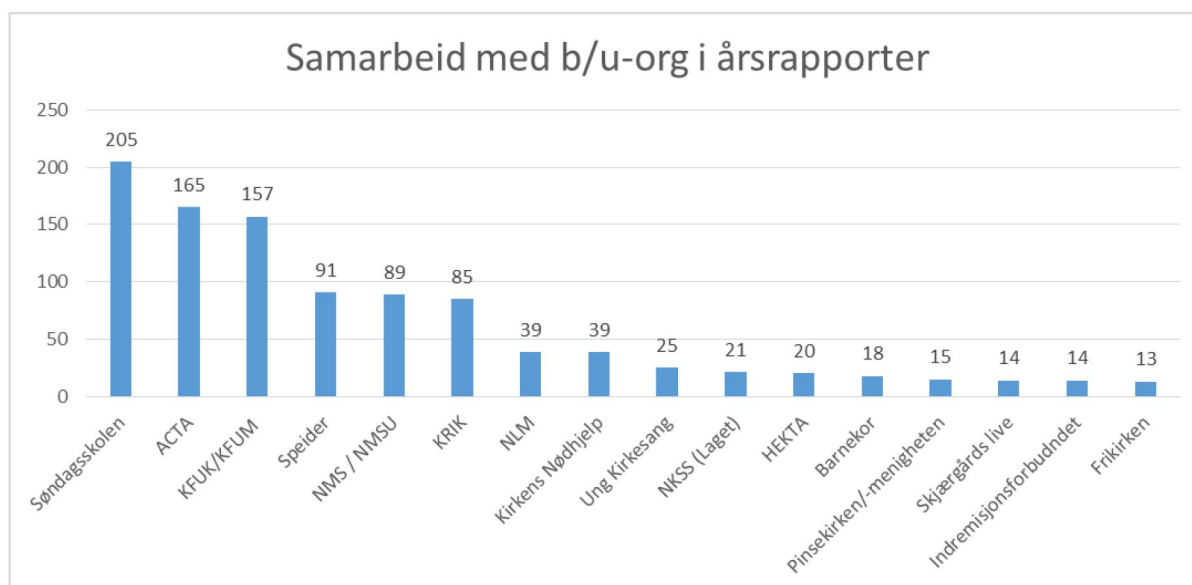
### 1. Kirkelig årsstatistikk 2016, spørsmål 3.C.4: Driver menigheten kontinuerlig arbeid utover det som er meldt i planverktøyet?

	JA		NEI	
	Antall	Pst	Antall	Pst
Agder og Telemark	69	58,47 %	49	41,53 %
Bjergvin	84	46,93 %	95	53,07 %
Borg	75	67,57 %	36	32,43 %
Hamar	37	23,27 %	122	76,73 %
Møre	38	39,58 %	58	60,42 %
Nidaros	46	35,66 %	83	64,34 %
Nord-Hålogaland	27	43,55 %	35	56,45 %
Oslo	48	90,57 %	5	9,43 %
Stavanger	63	68,48 %	29	31,52 %
Sør-Hålogaland	34	39,53 %	52	60,47 %
Tunsberg	55	49,55 %	56	50,45 %
<b>Totalsum</b>	<b>576</b>	<b>48,16 %</b>	<b>620</b>	<b>51,84 %</b>

### 2. Kor for barn og unge



### 3. Samarbeid med organisasjonene – fra årsrapport 2016



### 4. Oversikt over evalueringsforskning i perioden 2004-2014

I perioden 2004-2008 hadde **Arbeidsfellesskapet** evalueringsoppdraget og rapporterte gjennom delrapporter og årlige underveisrapporter. Samtlige del- og underveisrapporter er tilgjengelig på [www.ektor.no](http://www.ektor.no)

Følgende delrapporter er levert:

- Delrapport 1 Søknader, søknadsbehandling og tildeling (2005)
- Delrapport 2 Sentral organisering og prosjektledelse (2005)
- Delrapport 3 Oppstart og utforming av forsøkene (2005)
- Delrapport 4 Trosopplæring i forsøksprosjektene – og i de andre menighetene (2008)
- Delrapport 5 ”Når tro skal læres. Sju fortellinger om lokal trosopplæring”, Tapir forlag (2008)
- Delrapport 6 Samisk trosopplæring (2008)
- Delrapport 7 Kjønnsperspektiver i Trosopplæringsreformen (2008)

Følgende underveisrapporter er publisert:

- Underveisrapport 1 Organisering og oppstart av reformen (2005)
- Underveisrapport 2 Utvikling og utbygging av reformen (2006)
- Underveisrapport 3 Videreutvikling og oppsummering av forsøkene (2007)

Arbeidsfellesskapets sluttrapport ”Kunnskap, opplevelse og tilhørighet” fra 2008 er utgitt i bokform på Fagbokforlaget.

I perioden 2011-2014 hadde Kirkerådet rammeavtale med **Stiftelsen Kirkeforskning – KIFO** om evalueringsforskning. Rapportene ligger på [www.evaltor.no](http://www.evaltor.no)

KIFO leverte følgende rapporter i perioden:

Deloppdrag 1: Trosopplæringsreformens gjennomføringsfase.

- Lokale trosopplæringsplanar. Innhold og prosess. 2012.

Deloppdrag 2: Trosopplærings for alle døpte i alderen 0-18 år: reformens breddeperspektiv

- Trosopplæringsreformens status 2011
- Oppslutning, tilbud og resultater. 2012. Vedlegg til Kirkerådets årlige statusrapport til FAD
- Når porten gjøres vid. Evaluering av trosopplæringsens breddetiltak. 2013.

### Deloppdrag 3: Samarbeid og tverrfaglighet

- Samarbeid mellom menigheter og institusjoner. Samarbeid på tvers. Samarbeidet mellom Den norske kyrkja og offentlege institusjonar innan utdanning og kultur. 2012.
  - Samarbeid med ansatte. Stillinger, kompetanse, samarbeid. Om samarbeid og tverrfaglighet mellom stillingstyper og fagområder i trosopplæringsreformen. 2012.
  - Profesjonalisering og frivillighet. Trosopplæringsreformen og samarbeid mellom Den norske kirken og de kristne organisasjonene. 2014
  - Deloppdrag 4: Menighetenes samvirke med hjemmet
- Opsjonsoppdrag 2014:
- Fornyet trosopplæring i Den norske kirkes menigheter: avsluttet reform eller fortsatt læring og utvikling? Leveres i desember 2014.

I perioden 2015-2017 har Kirkerådet rammeavtale med Det teologiske menighetsfakultet om forskning på reformen. Det er levert en rapport: «Kompetanse, utdanning og motivasjon: en kartlegging av undervisningstjenesten i Den norske kirke.»